

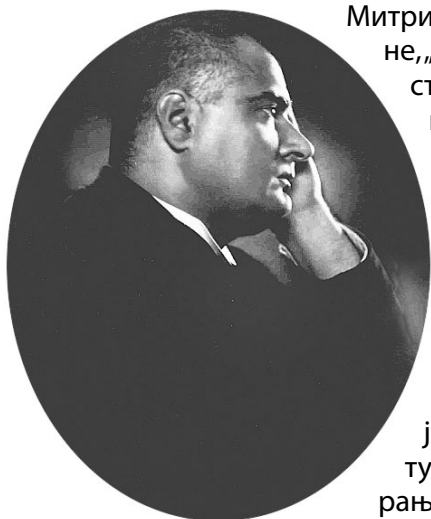
СТВАРАЛАЧКА КРИТИКА
ДИМИТРИЈА МИТРИНОВИЋА

*Сиваралачка криџика
Димиџрија Миџриновића*

Београд, 2008.

Обележавајући 120 година од рођења Димијрија Мијриновића, једне од најинтереснијих личности наше авангарде с почетка XX века, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ организује изложбу „Сиваралачка кријка Димијрија Мијриновића“, подсећајући јавности на значај и актуелности његових идеја у културној историји Европе. Изузетну захвалност дујемо професору Предрају Палавесци, професору Душану Пајину и професору Здравку Кучинару, као и члановима Мијриновићеве породице Бранку и Марку Омчикусу, који су својом свесрдном помоћи и сујесијама значајно помогли у пријреди ове изложбе.

Митриновићево дело прекривено је велом тајне, „мистеријом која извире из непрозирности његове списатељске праксе“¹, његове интригантне појаве и његове конспиративне склоности ка деловању у оквирима уских кругова одабраних, посвећених проучавању „других знања“ и вођених идејом о преуређењу света у свим његовим димензијама. О њему се деценијама ћутало. Намеће нам се утисак да је плански заборављен у историји југословенске културе, за чије се јединство – политичко, социјално и културно, буђење националне свести и стварање заједничке државе јужнословенских народа, тако посвећено залагао и пропагирао.

1 Obrad Savić, *Mitrinovićevo psihoanalitičko pismo*, Delo, 1988, br. 9/10, str. 184.

Исцрпна студија о животу, књижевном раду и идејама Димитрија Митриновића *Доџа и уџоџија Димитрија Митриновића* аутора Предрага Палавестре објављена је 1977. године и представља најобухватнији извор, основ и полазиште сваког истраживања о животном путу Димитрија Митриновића, укључујући и рад на припреми ове изложбе. Митриновићева тротомна *Сабрана дјела*, у оквиру којих су објављени и његови радови писани у време боравка у Немачкој и Енглеској, по први пут преведени на наш језик, као и његова библиографија, штампана су 1991. године у издању Сарајевске *Свјетлости*, захваљујући упорношћу приређивача Предрага Палавестре.

1. МИТРИНОВИЋ, Димитрије

Сабрана дјела / Димитрије Митриновић; [приредио и коментар написао Предраг Палавестра]. – Сарајево : Свјетлост, 1990. – 3 св. ;

20 см. – (Библиотека Културно наслеђе Босне и Херцеговине)

1. : *О књижевности и умјетности*

2. : *Естетички и програмски радови; Прејиска*

3. : *Поезија и антропозологија*

Како су објављена у малом тиражу, тих година, услед рата на нашим просторима, готово су нестала. Један од ретких примерака сачуван је у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић”, која чува и део Митриновићеве личне библиотеке (ПБ19), 2206 наслова из области хуманистичких наука, завештан његовим тестаментом нашој установи, а која ће овом изложбом бити представљена. Други део Митриновићеве библиотеке чува се у University Library of Bradford.

Трећа сила збирка је Митриновићевих текстова у преводу Гордане Митриновић-Омчикус из периода његовог четрдесетогодишњег боравка у Енглеској.

2. DIMITRIJE, Mitrinović

Трећа сила / Dimitrije Mitrinović; prevela sa engleskog [i priredila]

Gordana Mitrinović Omčikus. – Beograd : B. Kukić; Čačak :

Umetničko društvo Gradac, 2004 (Beograd : Zuhra). – 156 str. ;

23 cm. – (Alef : biblioteka časopisa Gradac; knj. 60)

Својим идејама о уједињеној Европи више од три деценије пре њеног остварења, критици тоталитаризма и потреби суштинске

промене постојећих вредности и успостављању нове аксиологије на темељу античких вредности, идеји панхуманизма и екуменизма насупрот ескалацији верског фанатизма, о претњама развоја савремене технологије и, услед тога, могућој еколошкој катастрофи, Митриновић је антиципирао тенденције савременог друштва и проблеме са којима се суочава данашње човечанство. Овим аспектом његовог дела бави се Душан Пајин у својим текстовима и предавањима о Димитрију Митриновићу, посебно огледу о Митриновићу, саопштеном на Међународној конференцији „Идеје о Европи“, одржаној у Навари поводом 50-годишњице оснивања Европске заједнице, у којем пореди Митриновићеве идеје о јединственој Европској заједници са данашњим начелима и програмом Европске уније.

Професор Душан Пајин бележи своје утиске првих сусрета са идејама Димитрија Митриновића преко Митриновићеве личне библиотеке у оквиру фонда Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“:

Душан Пајин

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
„СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ“

У то време (око 1970–71), често сам одлазио у Универзитетску библиотеку у потрази за књигама из кинеске и индијске филозофије. Књиге које сам тражио обично се нису издавале на читање изван библиотеке – разлог сам сазнао касније.

Чишаоница

Читаоница је била чудна просторија; изгледала ми је неприродно висока, са огромним прозорима. Могла је бити пријатна за лепих, топлих дана, када би зеленило споља, чист ваздух и њена хладовина представљали освежење у односу на – и лети и зими – загушљиву читаоницу Правног факултета. Али, могла је бити и непријатна – када би сутон полако прелазио у ноћ, за хладнијих јесењих дана – као сада. Док су се губили обриси зидова, човек би имао осећај да остаје сам у мраку. Мало затим – једна за другом – палиле би се стоне лампе са зеленим, стакленим абажурима и уз сваку се појављивала по једна нагнута глава читача ...

Листајући каталоге Универзитетске библиотеке, трагао сам за књигама за које сам веровао да ће ми бити блиске, да ћу у њима наћи, пре драге успомене, него белешке о историји мисли туђих цивилизација. У време када се поставило питање мог евентуалног студијског путовања у Индију, тврдоглаво сам га одбијао, осећајући да би моје стварно, географско, суочавање са том земљом разбило осећање блискости (крхко, јер је зазирало од испољавања, а јако, јер је успевало да надвлада све што би га довело у питање) којим се хранила моја радозналост.

Овако, сам са књигом, осећао сам радост откривања нечег што је било стварно моје – слободно од „научно–културне сарадње“, стипендија, путовања, налажења новог станишта, упознавања нових људи. За моје истраживање није било спољних подстицаја нити погодности – оно се одвијало мимо службених договора, сагласности, студија и пројеката. Али, управо то ми је омогућавало стварну присебност, тј. осећање да сам „свој на своме“, налажење личне мере и усмеравање на оно што је за мене било најзанимљивије.

Седећи у читаоници, повремено бих прекидао читање и посматрао високи балкон, његову китњасту металну ограду, и зидове обложене дрветом. Изгледало је као да читаоница није мењала свој изглед од 1926. године, када је подигнута, уз помоћ Карнегијеве задужбине, како је писало на зиду испред улаза. Ту непроменљивост подвлачило је оно „Карнегијеве“, како се писало пре рата – уместо „Карнеџијеве“.

Мислио сам – шта ли је нагнало Карнеџија да нешто од својих умножених пара намени библиотеци у Београду, за коју он пре тога вероватно није ни знао? Питао сам се – колико ли је студената прошло овом салом за све то време – од када је библиотека подигнута, до ових дана, када ја сад седим овде? Колико их је седело за овим столовима, помало укрућеног облика, али угодних и необично чврстих у спојевима, како то већ приличи 1926. години? То масивно дрво неко је брижљиво одржавао и скоро да сам за тренутак био у недоумици – није ли ово тек двадесет и нека година?

Месингана постоља лампи била су углачана и сјајна и видело се да и она, као и стаклени абажури, потичу још из тог времена. Док бих чекао да библиотекар донесе моју књигу осећао сам пријатност што неко „брине за мене“. Магацин за књиге сам увек замишљао као неки велики подрум у који библиотекарџи силазе и – идући поред дугих редова полица – проналазе књиге (касније сам сазнао да су се књиге Митриновићеве колекције – са ознаком ПБ19 – које сам читао, у ствари, налазиле у једној соби на спрату).

Отварајући ове књиге осећао сам ону драж откривања и истраживања, какву памтим да сам осећао на почетку студија, док још нисам био самлевен спремањем испита и читањем књига које су биле лишене духа и оптерећене обавезом да буду упамћене.

После неког времена приметио сам да већина књига које сам читао, на унутрашњој страни корица има ознаку „Ex libris, Димитрије Митриновић“. Значи – Карнеги је дао новац за изградњу библиотеке, Митриновић јој је завештао књиге, а ја сад седим ту и читам. По први пут сам уистину схватио – сагледао – ту уланчаност људи и збивања. У магновењу, промицало ми је кроз мисли, шта је све морало претходно да се догоди да бих ја сад овде седео и читао. До тада ми се чинило да је за мој рад потребно само моје напрезање и радозналост – да се све своди на то хоћу ли ја наставити или не. Оно што сам слушао од детињства о „поштовању старијих“, о „родитељима“ или касније, оно што сам учио у политичкој економији о раду, о стварању вредности – испада да је све то било лишено стварног значења за мене.

Одједном, као да сам видео све те људе који су ми претходили и чији учинци су били уграђени у моје читање. Неког Кинеза (чију сам књигу управо читао) који је у IV в. ст. е. написао књигу, неизвесну судбину рукописа, који ће наставити пут у будућност после смрти аутора, кроз преписе, а потом, слагаче који су касније штампали рукопис. Видео сам како је књига – после дугог путовања кроз време – била преведена на енглески, доспела у књижду у Лондону и била купљена. Затим, смрт купца, завештање његових књига Универзитетској библиотеци, па транспорт књига од Енглеске

до Београда. А пре тога, око 1910, оснивање просветитељске задужбине америчког капиталисте (Andrew Carnegie, 1835–1919); затим, преговоре неког човека са његовим наследницима, да се део новца намени за библиотеку у Београду. Потом сам видео одлучивање, о томе где је подићи, поравнавање терена, пројектовање и зграду која расте.

И касније, у тренуцима кад бих прекидао читање, на кратко, препуштао бих се том полит-економском курсу имагинације. Ствари су се отварале као главице купуса, растакале и гранале у своје „родослове“, откривајући ми чудесне токове који су се укрштали и водили њиховом настанку. Било је необично видети шта се све налази у једној ствари – све те људе и околности, који су је нагнали у постојање.

Миџриновић

Прошло је од тих боравака у читаоници пар година. Читајући дебелу аутобиографију Алена Вотса (Allan Watts), на једном месту видео сам да овај помиње Димитрија Митриновића као једног од двојице својих узора и учитеља у предратном Лондону. Помислио сам – мора бити да је то онај Митриновић чије сам књиге читао у Универзитетској библиотеци.

Ако је он имао све оне књиге и ако је био Вотсов учитељ, мора бити да је и сам писао нешто о индијској и уопште источној мисли. Отишао сам поново у библиотеку и питао библиотекарку да ли у библиотеци постоје неки подаци о њему, а она ми донела једну велику кутију и рекла да ћу ту наћи оно што ме занима. И заиста сам нашао.

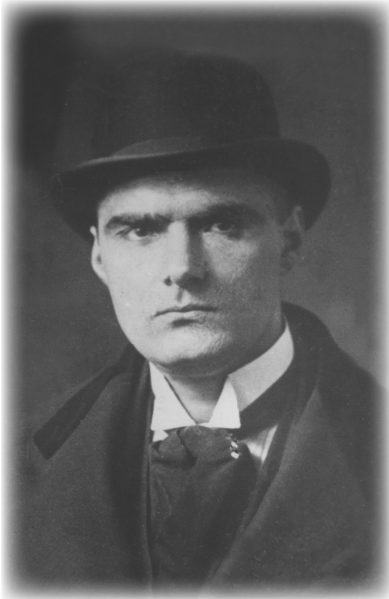
Испоставило се да је Митриновић још пре Првог светског рата писао књижевне критике, у нашим часописима. 1914. затекао се у Минхену, где је радио своју тезу и проучавао развој уметности, посебно књижевности и сликарства. У сликарству Клеа и Кандинског видео је предзнаке бурних друштвених и политичких збивања. На вест о Сарајевском атентату, наслућујући хапшења и пошто није могао натраг кући, журно је напустио тле Немачке и упутио се у Британију. Нашавши се на броду без пртљага и новца, сазнао је да је за улазак у Енглеску потребно имати пет фунти. Новац му је позајмио непознати црнац, кога касније

никад више није срео. У време кад је стигао у Енглеску, Митриновић није знао енглески, али већ 1920. он се јавља са серијом чланака у часопису „Ново доба“ (*The New Age*). Пре тога, држао је по Лондону предавања о филозофији, социологији и психологији. Развио је живу активност, залажући се за одговоран став интелектуалаца спрам растуће опасности од нацизма. Уочавајући нека глобална кретања и тенденције, указивао је на развој нових односа у свету.

Пре више од четрдесет година (око 1933) писао је да колоније прерастају снагу Енглеске и да је чисто колонијална политика бескорисна као алтернатива Европској алијанси коју би предводила Британија и за коју се Митриновић залагао, као противтежу јачању Немачке. Свет ће бити подељен, истицао је он, између две динамичке силе, СССР-а и Америке. У том склопу, сматрао је, будућност Енглеске је са континентом.

Митриновић је умро августа 1953, оног топлог лета када сам се ја са родитељима вратио из Лондона, после две године. Замишљао сам сада, како је тај, сада остарели човек, ослабљених плућа, проводио своје последње дане, док сам ја – док смо били у Лондону – журио по травњацима Кенсингтонског парка ...

символ

У Митриновићевим најранијим текстовима и његовој поезији, све до последњег јавног иступања 1950. године, постојао је континуитет идеје која је разрађивана у свим каснијим радовима, тачније императив да се не прихвати затечена стварност, да је на самосвесном човеку могућност и одговорност да суштински мења свет, подељен политиком, верама и расама, путем превредновања постојећих вредности, разоткривања и разбијања друштвених догми и табуа, поновног проживљавања и прекрајања прошлости. Готово кроз све његове радове, провлачи се идеал новог човека, грађанина света, слободног

и моћног свечовека, који, као такав, носи одговорност да просветли и покрене масе, ради успостављања хуманијег света, грађеног на темељима највиших вредности људског духа, и превазишавши оквире вера и раса – идеје која је у свом развоју проширивала границе од уједињених југословенских и балканских народа, преко уједињене Европе, до планетарне визије јединствене свечовечанске заједнице. Његова мисао кретала се, као и уосталом и мисао његових савременика, интелектуалаца који су деловали почетком Првог светског рата, посебно Милоша Ђурића и Николаја Велимировића, од видовданске етике и панславистичких погледа до филозофије панхуманизма и визије о одлучујућој улози Свечовека у културном и духовном преображењу целокупног човечанства.

Митриновићева мисао, увек концентрисана на целину, „мистички свесагледавајућа“, свесно разбија границе између важећих духовних дисциплина и дискурзивних форми. Покренути егзистенцијални проблеми, историјски, естетички, филозофски, психолошки и теолошки феномени, разматрани су дијалектички као интегративни делови универзалног човечанства у којем се сви антагонизми разрешавају и превазилазе у једној вишој синтези.

Митриновићев тежак језик, метафорички стил и нејасна терминологија неодређених и недефинисаних појмова, симбола и неологизама, пуна противречности и асоцијативних склопова, његов

пророчки начин обраћања, наводи, заиста, само на делимичан увид у његову комплексну мисао, која „у сваком тренутку има пред собом разврстану панораму збивања и слободно се креће на разним нивоима”², и захтева снагу и сугестивност његове живе речи. Енглески историчар Ендрју Ригби настојећи да објасни и оправда Митриновићев специфичан језик и стил пише: „Порекло таквих идеја лежи у надахнућу више него у овоземаљским рационалним проценама. Зато у својим *Свејским збивањима* он и није толико рачунао на разум, колико на оне нивое свести испод или изнад рационалности. Неразумљивост његовог језика одржавала је његов однос према природним комплексностима и противречностима људског живота и друштва”.

Његови савременици описују га као револуционара, пророка, визионара, мангуп–гуруа, шпијуна, окултисту, најчешће као тајанственог и сугестивног, хипнотичког погледа којим је успевао да своје слушаоце и саговорнике са лакоћом убеди да прихвате његове идеје. Матош и Крлежа сматрали су га „човеком који лови у мутном”. Толико је противречних судова изречено о њему, да се онима који истражују његов живот, са временске дистанце, неуплетени у хипнотички утицај личног контакта са њим, неумитно намеће питање ко је он заиста био, иза чудесно испреплетаних поља његовог деловања, у свим његовим лутањима по европским градовима од Петрограда, Прага, Беча, Рима, Берлина до Лондона. Спретно је играо своје улоге у бурним временима епохе, врло смело и отворено и када су други ћутали, измичући трагичној судбини која је задесила неке од његових сарадника. Како је његова личност у потпуности долазила до изражаја не толико у његовим писаним радовима, колико у непосредном контакту, у намери да га што верније представимо, навешћемо забележене живе и снажне утиске Митриновићевих пријатеља и много познатијих савременика о његовој несвакидашњој појави и личности:

Егвин Мјур, један од најистакнутијих модерних енглеских песника, сећа се Митриновића као „високог тамног Србина шиљате главе, са устима као код римског војника и са ћудљивим и узвишеним умом...То је био човек за кога су постојали само велики временски токови. Он није гледао неколико векова унапред, као Шо или Велс, него неколико миленијума, који су се у његовој апокалиптичкој свести толико приближили да су изгледали као сутрашњица.

2 Slobodan Blagojević, *Dimitrije Mitrinović*, Delo, 1988, br. 9/10, str. 171

Избацивао је најчудније и најдубље мисли без икаквог реда, сагледавајући целокупна раздобља историје у једном трену, попут бљеска секире којом је кроз њих себи пресецао пут, шаљући династије и цивилизације да одлете у ваздух.”

Иво Андрић

...открио ми је да изван ових несрећних касаба постоје и други и бољи и сретнији свјетови.

Милош Црњански

...што се тиче литерарних утицаја из тога доба, забележио бих Митриновићев. Сећам се својих другова који су изгинули и оних који су остали живи, а „баве се” књижевношћу – сви су они полагали наде, више него у друге, у тог песника...

Један од његових савременика, *Пол Селвер*, каже: „Једва сам се и руковао са Митриновићем, када сам осетио такво узбуђење самим његовим присуством да се умало нисам онесвестио. То ми се није догодило никада ни пре ни касније. Иза тога остао ми је у свести јак утисак да је било не толико мрачног колико управо тајанственог у Митриновићу.”

Роланд Кени – први уредник *Daily Herald*

Г. Митриновић је узвисио обичан језик, као и обичну мисао. Он је говорио и писао на нивоу који ми нисмо користили. Нисмо писали, размишљали и говорили, као Митриновић, из душе. Тако нас је Митриновић припремао на разумевање ствари у једном новом светлу, и сматрам да је то један од његових доприноса савременом свету. Учио је нас – који смо били толико заплетени у здрав разум, разборитост, научно становиште, у логику и доследну мисао – да постоји нешто много дубље и вредније.

Ален Војс, оснивач Америчке академије за азијске студије, тумач источњачких религија и филозофских учења, у својој *Ауџиобиографији* о сусретима са Митриновићем пише: „Био је то стамени Словен избријане главе, са црним обрвама налик на крила и опчињавајућим очима. Облачио се веома званично када је излазио – високи полуцилиндер, фрак и штрафтасте панталоне. Носио је штап са ћилибарском дршком, а пушио је веома дебеле *Вирџинија* цигарете.

Уз то, испијао је невероватне количине вискија. Међутим, личио је на Гурђијева и био је велики чаробњак и 'мангуп-гуру'. Окружен оданим ученицима и женама које су га обожавале, живео је скоро тајно у једном *sanctum sanctorum*, тако да је сваком изгледало да му чини изузетну част ако га позове код себе...Водио нас је на вечере у мађарске, грчке и руске ресторани у Сохоу, где би наручио шест различитих јела и све помешао. Код куће је носио широке огртаче, седео на кревету и увеселавао нас разговорима, од којих неке не могу поновити јер сам му обећао да их нећу спомињати..."

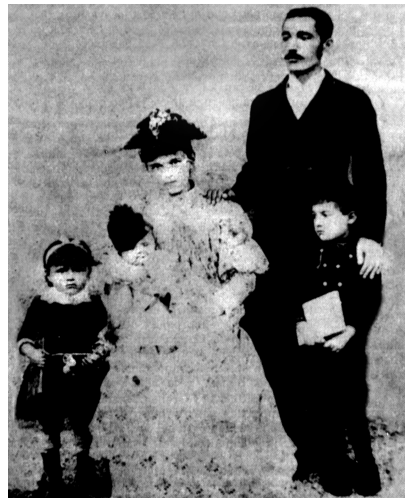
Филиј Мере – енглески публицист и Митриновићев пријатељ

Његов физички изглед био је изванредан, његова телесна конституција била је типична за његове далматинске и босанске претке. Чело му није било изузетно високо, али лобања му је била веома испупчена, а позади прилично равна. Није ми се никада чинило да су те фине, тамне размакнуте очи биле заиста „хипнотичке“, мада су увек биле на опрезу. Међутим, његова највећа снага била је концентрисана у уснама необично савршеног облика, уснама песника и говорника. Пленећа лепота његовог осмеха на чудан начин је одударала од његовог смеха, срећом ретког, али упадљиво нескладног; међутим, тежина и озбиљност његових непресушних савета често су ублажаване његовим финим хумором. Људима свих типова и нивоа прилазио је на лежеран и срдачан начин: таксиста и бединерке спремно су реаговали на његов шарм исто као и пословни људи, уметници и интелектуалци... Управо је много слоњених и депримираних људи осетило да им Митриновић пружа савршени пример христалике љубави и разумевања. У ствари, то је био човек огромног духовног богатства, какво су многи новији писци покушали да изразе у сећањима на Гурђијева. Иако изразито различитих карактера и судбина, та два човека издвајала су се из масе људи које сам до тада био упознао – по ономе што бих могао назвати огромном мером хуманости... обојица су били људи који су преживљавали велики део живота на једном нивоу свести

који је превазилазио ниво свести обичних људи; такав интензитет будности просечан човек или уопште не достиже или га достиже ретко и на кратко....

Они који су га најбоље познавали осећали су да је искрено био уз њих, да их је прихватао и поштовао као особене личности, и тиме је стицао њихову потпуну приврженост. Џек Марфи, један од вођа покрета *Shop Steward*, који је био привучен идејама које је пропагирао *New Britain*, сећа се да је Димитрије Митриновић, када је реч о „размислима о мишљењима један од најбољих људи које сам срео. Он је схватио значај толеранције. Оно што је он подразумевао под толеранцијом било је: Ви се држите свог става, ви имате права на то. Будите то ви. Ви сте личност. Размислите о томе и крените даље, а ја ћу бити уз вас. У томе је био прави хуманизам. Он је био један од највећих живих социјалиста, у смислу личног живота, кога сам ја икада срео. По њему, социјализам није био само теорија организације државе. Било је то лично сарађивање са колегама чак и када смо се најдубље разликовали у смислу теоретских идеја о овоме или ономе, да је веза између нас била све блискија и блискија, док нисам сасвим искрено, када је Митриновић умро, рекао...осећам да сам изгубио брата...“³

Димитрије Митриновић рођен је 21. октобра 1887. године, у селу Доњи Поплат у близини Стоца у Херцеговини. Његови родитељи били су сеоски учитељи и за тадашње прилике веома образовани људи широких интересовања – мајка је говорила и читала на немачком и мађарском, отац је такође говорио немачки и знао латински и грчки. Обоје су били врло предани подучавању и просвећивању деце и омладине која се често окупљала у њиховој кући. Иако скромних примања, имали су богату кућну библиотеку, од којих је до данас сачуван

Породица Митриновић – мали Димитрије са књигом у руци

3 Већина навода издвојена је из поглавља „Странци о Митриновићу“ у оквиру *Сабраних дела*, књ. 3, стр. 215–246.

мали број књига из области филозофије и историје науке. У таквом окружењу растао је Димитрије, те је већ као ђак мостарске гимназије 1905. године објавио свој први рад о Жозе Марија де Хередији у „Прегледу Мале Библиотеке“.

3. *Jose Maria de Heredia* / Д.[имитрије] М.[итриновић].

// Пријеглед мале библиотеке. – 3 (1906), стр. 263–269.

Још у раној младости долази до изражаја његова склоност ка свему конспиративном, па тако већ као ђак мостарске гимназије постаје оснивач и члан малих тајних друштава (тајна ђачка књижевна удружења „Ђачка библиотека“ 1904, „Матица“ 1905). Основна идеја удружења *Матица* била је активно ангажовање књижевне речи у друштвеном животу. Његови чланови били су надахнути и занесени идејом националног ослобођења, социјалне правде и једнакости. Млади Димитрије Митриновић је показивао зрелост, духовну снагу и лидерски дух. Његова посвећеност и енергија донели су му надимак „Мита Динамита“. Прва два тајна друштва била су књижевна, а Митриновић се ангажовао и у раду тајног политичког ђачког друштва „Слобода“ (развој револуционарног ослободилачког духа младих, руководио Богдан Жерајић, касније први херој Младе Босне). Предраг Палавестра у књизи „Догма и утопија“ истиче да је Митриновић још као гимназијалац, 1907. године, у својству политичког агитатора помагао сарајевским гимназијалцима при оснивању ђачких друштава. Био је међу првим и најдоследнијим идеолозима југословенства, а та идеја је у њему ојачала нарочито после анексије Босне и Херцеговине, када су опште незадовољство сменили радикални, ослободилачки и борбени полет омладине. У Београду 1907. године Димитрије Митриновић припрема Привремени статут организације у циљу ослобођења јужних Словена (Словенаца, Хрвата и Срба) који је завршен крајем те године и који је послужио као основа за многе будуће револуционарне програме напредне југословенске омладине уочи Првог светског рата, између осталих и за његов „Програм за омладински клуб *Народно Уједињење*“ из 1912.

Непосредно по завршетку гимназије, у време започетих студија филозофије, психологије и логике у Загребу, 1908. године у *Босанској вили* Митриновић објављује оглед о филозофији Марка Аурелија, који је посветио „сјени Кнежевићевој“, чија је концепција слободе

и моралности по угледу на стоичка учења, оставила трага и у његовим каснијим радовима. О Кнежевићевој филозофији, његовим гледиштима о слободној вољи, детерминизму, о религији, написао је нешто раније два чланка штампана у Српској речи и Народу.

4. *Кнежевић о детерминизму човјека и његова друштва* / Димитрије Митриновић. // Српска ријеч. – 3: 228 (1907) 1–3.
5. *Кнежевић и слободна воља* / Димитрије Митриновић. // Народ. – 1907, бр. ½, стр. 47.
6. *Филозоф Марко Аурелије* / Димитрије Митриновић. // Босанска вила. – Год. 13 (1908) : бр. 4, стр. 58 ; бр. 5, стр. 73–74 ; бр. 8, стр. 122–123 ; бр. 9, стр. 141–142 ; бр. 10, стр. 154–155 ; бр. 11, стр. 171–172 ; бр. 12, стр. 187–188 ; бр. 13, стр. 204–205 ; бр. 14, стр. 218–220.

Давна Платонова теза о филозофима владарима (по којој филозофима власт по суштини добре државе припада, јер би једино они знали да власт употребљавају мудро и далековидо, да је не злоупотребљавају вођени жудњом за влашћу – тек „онда ће народи бити срећни кад у земљи или филозофи буду краљеви или краљеви филозофи” Платон, *Држава*) остварује се у владавини и начину живота „најплеменитијег римског владоца”⁴, стоика Марка Аурелија. Последњих година живота, овај римски император, да би о себи и владарским пословима положио рачуна, написао је *Размишљања о самом себи*, на грчком језику, чија је основа стоичка филозофија и чији се принципи износе без нарочите крутости, једноставним говором, у афористичној форми излагања. „Он је један од најугледнијих представника цијеле моралне филозофије, мудрац и у својим мислима и у читавом животу...био је оно за чим је тежио у цијелом животу: слободан дух; побожан без празноверја, строг према себи, а благ према слабостима других; човјек који љуби свој рад и савјесно врши своје дужности; искрен и праведан, срећан и спокојан” стр. 36, пише Митриновић. Размишљања о смислу живота изложена у *Промашљањима самога себе*⁵, принцип моралне лепоте, начело општег добра, поштовање разлика међу људима и телеолошко оправдање злих и самољубивих људи, јер „сви имамо једнако удела у божанском одређењу”⁶, Митриновић је прихватио као сопствена начела.

4 *Филозоф Марко Аурелије*, Сабрана дјела књ. II, стр. 30.

5 Митриновићев превод дела Марка Аурелија *”Ta eis heauton”*.

6 *Филозоф Марко Аурелије*, стр. 35.

Преузео је отвореност стоичке мисли да се филозофија приближи људском животу, настојање да се практичном проблему света да превага над чисто теоријским проблемом, оно што га је привукло и Канту, по Митриновићевим речима, „основатељу теорије надмоћности истине практике над истинама теорије“. Начела Марка Аурелија – живети у складу са природом, „разумевајући ту максимум врло строго“, учити од историје, из вековима наталоженог искуства извући поуку мудрости да би се учврстили нови, свежажећи принципи истинског човековог постојања, бити слободан, а „бићеш слободан само онда, ако не даш току ствари да ти понесе душу“,⁷ препознаћемо у каснијим Митриновићевим радовима. На тим темељима развијала се Митриновићева политичка, књижевна и филозофска мисао.

Оглед о Марку Аурелију, према тумачењу Предрага Палавестре, Митриновић је изложио као објаву сопствене етике, из које су произашла и многа његова естетичка и критичка начела.

Постоје индиције, да је стоичку етику Марка Аурелија Митриновић пренео и на млађе књижевнике Младе Босне – контемплативна исповедна проза и личне бележнице Иве Андрића (Ex Ponto, Немири, Знакови поред пута, Свеске), налази Предраг Палавестра, имају много заједничког са Аурелијевим *Размајрањима о самом себи*.⁸

Непуну годину после објављивања огледа о филозофији Марка Аурелија, Митриновић је у два узастопна броја *Босанске виле* објавио есеј *Морал Аристотелов*.

7. *Морал Аристотелов* /Димитрије Митриновић.

// Босанска вила. – Год. 12 (1909) : бр. 3, стр. 33–35 ; бр. 4, стр. 49–51.

Аристотелов идеал моралног деловања налази у активној људској тежњи ка врлини и доброту.

На самом почетку овог текста Димитрије Митриновић истиче неопходност утврђивања тачног значења „централног етичког појма“ *џреба*, „ако би се хтјело да се етици омогући егзистенција“. *Треба* „значи нешто што се не мора, што се може или не може учинити; значи, у последњој инстанци изнимку у свеопћем закону узрочности.“⁹

7 исто, стр. 36.

8 *Сабрана дјела Димиџрија Миџриновића*, књ. 2, стр. 262.

9 *Морал Аристотелов*, Сабрана дјела, књ. II, стр. 7.

Митриновић хоће да каже, у складу са Аристотеловим схватањем врлине, да је то алтернативна могућност, вољна одлука, изабрани чин, слободни одговорни акт појединца, на коме инсистира и у касније писаним *Естетичким конџемпацијама* и који је представљао основ његовог утопијског програма.

Истичући биолошки и индивидуалистички карактер Аристотелове етике, Митриновић је види засновану на овим темељима још у његовој *Физици*, као калуп модерне етике, мислећи првенствено на еволуционистичку етику Херберта Спенсера, која је у то време имала бројне присталице. „У жудњама и у нагонима зачеци су свих моралних потицаја: то су физичке врлине које постају активне врлине тек помоћу разумне увиђавности“, пише Митриновић. Тиме се обезбеђује усклађеност знања и човековог делања. То је етички принцип који осмишљава наше природне импулсе и нашу акцију. „Образложено жуђење проузрокује правилно, право дјеловање. И ту је основ који, по Аристотелу, омогућује учење и вјештину врлине: знање добра и умјетност моралности стиче се вежбањем и привикавањем.“¹⁰ У овом етичком систему, врлина је, подвлачи Митриновић, увек у нашем избору средњег пута (умерености и одмерености) – То је оно етичко деловање „које је избегло обе крајности сувишка и недостатка и стоји на средини између крајности. Тако је храброст средина између кукавичлука и дрскости и сл...“¹¹

Митриновић незаобилазно разматра и развија Аристотелово учење о карактеру државе као заједнице засноване на етичким начелима, чији је циљ да оживотвори општи и појединачни морални идеал, (насупротив диктату интереса заједнице који је изнад интереса појединца) и која од својих чланова *треб*а да створи моралне и друштвене грађане, идеје која је била и у основи Митриновићеве хуманистичке визије будућег уређења свечовечанске заједнице.

Аристотелова етика је етика њо којој се живи, каже Митриновић.

Од 1906–1914. Димитрије Митриновић се ангажује на популаризацији часописа *Босанска вила* за који је првих година радио као сарадник, а касније као члан уређивачког одбора и у том периоду је *Босанска вила* доживела свој највећи процват и замах. Главни задатак Митриновићевог политичког и националног рада односио се на повезивање и сарадњу Срба и Хрвата на пољу културе, и овај часопис сматра носиоцем тог узвишеног задатка, те тако

¹⁰ исто, стр. 9

¹¹ исто, стр. 13

у чланку под насловом „За наш књижевни рад“ из јануара 1910. године, он пише: „Касније ако би се нашло довољно смисла код публике, Босанска вила би се могла приближити и словеначкој култури, чак и бугарској, и тим би могла направити једно мало и лијепо југословенство у Сарајеву. Ја то искрено желим. Озбиљно вјерујем да Босна треба да постане земља најбратскијег и најсилнијег југословенског рада. И вјерујем да *Босанска вила* мора ту имати часног удјела.“

8. *За наш књижевни рад* / Димитрије Митриновић.
// *Босанска вила*. – Год. 25, бр. ½ (1910) стр. 19/20.

Митриновић је свој књижевни и публицистички рад сматрао видом директне политичке акције. Године 1909. значајно учествује у покретању часописа *Зора* и за први број пише чланак „Пред радом“ у коме сажето износи програм, односно националне циљеве и указује да ће часопис бити „гласник српске академске омладине.“

9. *Пред радом* / Димитрије Митриновић. // *Зора*. – Год. 1, бр. 1 (1910) стр. 7–9.

Године 1909. објављује у *Босанској вили* свој први текст посвећен разматрањима улоге и предмета естетике *Проблем естетике*.

10. *Проблем естетике* / Димитрије Митриновић. // *Босанска вила*.
– Год. 24 (1909) : бр. 19/20, стр. 309–310 ; бр. 22, стр. 348–349 ; бр. 23, стр. 363.

Полазећи у одређивању предмета и задатка естетике од Кантове тезе да се лепота не може познати сама по себи без односа на осећајни субјект, да је могуће само наше *осећање* лепог, које изражавамо естетским судовима, Митриновић закључује „естетика се бави првенствено осећајима“ и сходно свом предмету она заправо представља „психологију естетских осећања“. Будући да етика и естетика, у Митриновићевој визији будуће филозофије, имају заједнички предмет – просуђивање вредности објекта за субјект, обе сврстава под теорију вредности. И у овом тексту Митриновић се кретао углавном у оквирима емпиристичке традиције и под утицајем Фехнера и Спенсера, експлицитно наводећи: „сва жалосна бесплодност естетике пре Фехнера и Спенсера, која се, осим часног

изузетка Кантовог, губила у спекулацији о суштини лијепога, долазила је, управо због изолације естетике од психологије, физиологије, биологије, физике...”¹²

Такође, принцип футуристичке акције, који је понео Митриновића, захтевао је живу, морално ангажовану уметност, која сама себи није циљ, по речима Предрага Палавестре, (Митриновић је био одлучан противник ларпурлартизма, уверен да уметност не сме бити страна човеку, да је основно мерило велике уметности „мерило човечности“), већ идеалан медијум помоћу којег човек долази до свести о себи, смислу живота и својој улози у њему. У директној вези са Аристотеловом тезом по којој уметност врши једну врсту „прочишћавања“ свести о добру и злу, Димитрије Митриновић говори о хегемонији етичког критеријума над свим критеријумима, па и естетичком, о покретачкој енергији уметности која би требало „да стави у покрет све биће човеково морално, да живот узбуди у њему, Човеку о Човеку да каже крупну реч, крупну и кад је сва свила и наговештен осмех и уминули јецај, као и кад је страх бојжи од драме, лом снага од драме, вртлог страсти, понор мисли која рује у срцу бивства.“ Њој ништа не би требало да промиче; све нијансе човековог живота њена су тема.

Међутим, као што се и Кантова естетичка мисао колеба између две различите концепције (концепције ангажоване уметности – лепо које нас у интеракцији са добрим подучава моралном деловању, и одређења чисто лепог – као безинтересног допадања, које обезбеђује аутономност естетичког и уметничког, као и несумњиво постојање оног „непоновљивог“, „оригиналног“, „особеног“ у уметности), тако и Митриновић, с друге стране, признаје неухватљиву природу уметности, наглашавајући њено аутономно право да се развија самостално, по сопственим законима и потребама. Ту подвојеност у његовом ставу према уметности нарочито уочавамо када је реч о његовим критичарским радовима, књижевној, ликовној, музичкој критици, која обухвата период између 1907. и 1914. године. Именујући неухватљиво, недокучиву тајну уметничког стваралаштва као „естетски тон“, „снагу којом се сваки уметник при првом утиску намеће читаоцу као „печат уметникове душе“, чији је значај истицао у својој уметничкој критици, као и појам „естетичке динамике“, коју је немогуће анализирати и рашчлањивати, сматрао је да суд о њој мора бити личан и строго субјективан. Лична импресија је полазиште

12 *Проблем естетике*, Сабрана дјела, књ. 2, стр. 86

сваке уметничке критике. Истичући субјективност критичарског става као предуслова критичарске слободе, подвргава подсмеху објективност критичких мерила, сматрајући да је једино импресија, тај субјективни доживљај, оно што никада не може бити оспорено, док све друго подлеже промени и дискусији.

11. *Пјесме Марина Сабиха* / Димитрије Митриновић.
// Босанска вила. – Год. 23, бр. 23 (1908) стр. 366–368.
12. *Пјесме Владимира Вигрића* / Димитрије Митриновић.
// Босанска вила. – Год. 24, бр. 10 (1909) стр. 157–159.
13. *Лирика Владимира Назора* / Димитрије Митриновић.
// Босанска вила. – Год. 26, бр. 7/8 (1911) стр. 11–119.
14. *Хрвајски њјесник Драјуџин Домјанић* / Димитрије Митриновић. // Босанска вила. – Год. 26, бр. 11/12 (1911) стр. 176.
15. *Dis : Уџојљене душе* / М. Димитријевић. // Босанска вила. – Год. 26, бр. 13/14 (1911) стр. 213.
16. *Вељка Пеџровића рогољубиве њјесме* / Д. Митриновић.
// Словенски југ. – Год. 9, бр. 5 (1912) стр. 39.
17. *Случај Свеџислава Сџефаноџића* / Димитрије Митриновић.
// Босанска вила. – Год. 28, бр. 7 (1913) стр. 99.

И поред тврдње да критичар треба првенствено да изражава само своје лично допадање или недопадање једног уметничког дела (однос према песницима, у својим критичарским радовима, заснивао је на субјективном критеријуму: „ја га волим“ или „не волим га“) ипак, он ликовну критику није писао „само по унутрашњем критичком импулсу“¹³, него и сходно идеолошким потребама. О томе сведочи Митриновићева глорификација етичких вредности Мештровићевих скулптура, његовог Косовског храма, у пропагандним радовима о Мештровићевој уметности.

13 Предраг Палавистра, *Дојма и уџојџија Димиџрија Миџриновића*, Београд, 2003, стр.118–125.

18. *Умјетник нашеї народа Иван Мештровић / Димитрије Митриновић. // Словенски југ. – Год. 7, бр. 52 (1910) стр. 409–411.*
19. *Побједа нашеї умјетника / Димитрије Митриновић. // Словенски југ. – Год. 8, бр. 17 (1911) стр. 129–131.*
20. *За јуџословенску философију културе (уз Мештровићево одликовање војсци) / Димитрије Митриновић. // Дело. – Год. 69 (1913) : бр. 1, стр. 76–82 ; бр. 2, стр. 210–223 ; бр. 3, стр. 403–417.*
21. *Срби и Хрвати на Међународној умјетничкој изложби у Риму / Димитрије Митриновић. // Српски књижевни гласник. – Год. 27, бр. 9 (1911) стр. 717–727.*

Побједа нашеї умјетника, писан је у Риму априла 1911, поводом признања италијанске критике као и италијанских уметника Ивану Мештровићу на Међународној изложби у Риму¹⁴. Кроз призму етичког критеријума и снажног оригиналног и аутентичног националног израза у уметности, својим оштрим пером, које, иако пристрасно, често погађа саму бит, Митриновић осликава дух народа који су дошли „са оним што имају најбоље да покажу“ на овој Међународној изложби:

Изражај расе, парафразирајући Митриновићеве речи, донијела је Шведска, Норвешка, Холандија, са сциријуалним њиховим снејова, фјордова, са њиховим оријиналним уметницима и оријиналном искреном уметношћу. Кина, а посебно Јапан, у свом њавиљону у сцилу њајоде, веома инџересанџном и декоративном али оријиналном, изражавају своју националну њсиху у својој уметности. Француска је изложила документи своје велике и фине, али засићене културе која њосијаје блазирана, са добрим сиварима које не задивљују, са дивним сиварима које вас осџављају хладнима. Немачка је дошла са ојромно мнојо сивари и са мнојо њомџе и џаламбаса, не жалећи џрошкова за шџо моћнију и шџо више имџонирајућу рејрезенџацију, са мнојо добрих и мнојо рђавих сивари, идући у својој уметности не за душевним садржајима, већ за џехничким ефекџима, џоказујући сијурности, елеанџију и јачину добрих сивари, џрисџојних сивари Енџеска – џачна, савјесна, намрџођена и душевно хладна, без индивидуалној каракџера својих мнојобројних умјетника. Своју елеанџну имџоџенџију донела

14 Прва награда за скулптуру.

је Аустрија, своју комичну прејенциозносћ Угарска, са врло мало укуса начинивши један ојроман павиљон, архитектонски и естетички бесмислен, призивавши му кућицу за кафану, евоцирајући човеку своје јуслаше и своје чаргаше, осцилирајући између тога да буде жаљена, или исмејана – у ствари, била је прећућана. Швајцарска, наједена, скојна, срећна, са својим Швабама, Французима и Талијанима који се забављају, задовољни у својој истој републици, забављају се, задовољни, приказујући задовољне шивове са мирним и просћим душама којима је добро и којима то добро не да души да буде предубока. Дошла је и Шпанија, са највећим савременим сликарком, Инацијем Зулоаом, уметником који је адекватан изражај савремене шпанолске културе и националне декаденце, перверзним колорисћом Анладом декаденћом и са толико друћих, уметнички изврских ствари који документију жалосну декаденцију једној народа у својој естетичној лейоци.

22. *Slikarstvo Anglade / Dimitrije Mitrinović. // Savremenik.*
– God. 8 (1913) : br. 5, str. 277–285 ; br. 6, str. 357–364.

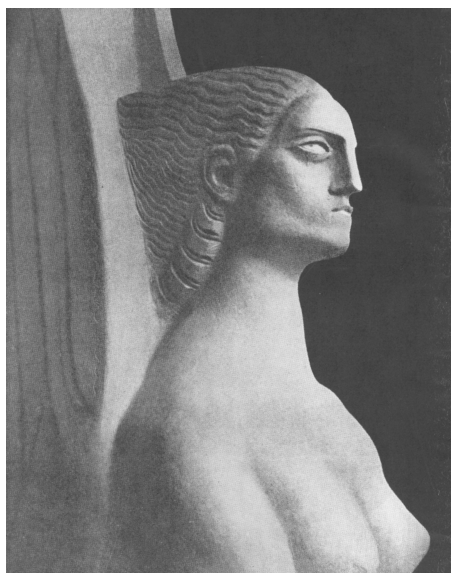
Сликарству Хермена Англаде посветио је и посебан оглед изражавајући оштру критику „лажне декоративности и неодоховљене старе уметности“.

То је, дакле, било: једни су дошли са својом комиком, друћ са својом имојенцијом или лажима. Најзад, неки су дошли са јако израженим националним карактером, и ши су највише досћојни пошћовања, побућујући наде у будућу усћешни развићак. Али нико није дошао да честиића ослобођење Ишалије онако искрено, као што смо ми дошли, ми Јуословени, ми Срби и Хрваћи, представљајући свећу цело наше племе, јесћом ослобођења, у славу уједињења, славу хероизма кулћом хероизма.¹⁵

Митриновићева глорификација Мештровићеве скулптуре, произлазила је, видимо, из идеје југословенства, из његовог убеђења да је Мештровићева уметност, као симбол снаге нове нације, медијум који ће омогућити афирмацију југословенске културе.

15 *Побједа нашеј уметника*, Сабрана дјела, књ. 2, стр. 175–179.

Иван Мештровић је, пише Митриновић „човек са великом душом која осјећа све болове и све радости, човечанствени карактер из унутрашњег живота цијелог једног народа. Он говори да су Срби и Хрвати један народ, да је њихова морална љепота у томе да се ослободе, уједине, како би створили пун и моћан изражај националне душе, и како би тиме, представљали једну вредност у општој култури...Оно чим је Иван Мештровић освојио италијанску и светску критику, то је артист у њему. Оно чим је он освојио наша срца, зашто га волимо и славимо ми, његова чељад Срби, Хрвати, Југословени, то је моралист у њему. То је националист. Револуционар!”¹⁶

*Сфинџа са Мештровићевој
Косовској храма*

Револуционарна југословенска омладина (нарочито српска и босанско-херцеговачка) поетизовала је и мистификовала „Косовску етику” и стварала неку врсту „видовданске религије”. Косовски мит „изгубио је историјски карактер и претворио се у једну филозофију, или религију”, по речима Пере Слијепчевића. Дело Ивана Мештровића, по Митриновићевом уверењу, је „израз духовне снаге словенске културе која у заједничкој култури човечанства има да оствари своју велику мисију – да донесе и, као општи хуманистички принцип, утемељи религију унутрашње лепоте.”¹⁷

23. *Тиџан словенске ѿласџике / Димиџрије Миџриновић.*
// Сабрана дјела, књ. I, стр. 384–423.

Као што уметничко дело треба да буде *израз* појединачне човекове *душе*, како сматра Митриновић, као оног вечног у човеку, као дела опште душевне целине, тако оно, изражавајући обележја специфично националног и лично ствараоачевог, мора да носи и обележје општечовечанске душе, која је у суштини једнака свуда и увек.

¹⁶ Исто, стр. 181.

¹⁷ *Тиџан словенске ѿласџике*, стр. 9.

24. *Лија за уметничку културу Југославије и Балкана* / Димитрије Митриновић. // Дело. – Год. 18, бр. 2 (1913) стр. 392–399.
25. *Пред новом журналистиком* / Димитрије Митриновић. // Босанска вила. – Год. 26, бр. 18 (1911) стр. 273–275.
26. *Национално шле и модерност* / Димитрије Митриновић. // Босанска вила. – Год. 23 (1908) : бр. 19, стр. 289–290 ; бр. 20, стр. 305–307.

Национално шле и модерност изузетно је значајан чланак за разумевање књижевно-естетских уверења Димитрија Митриновића, истиче Палавестра, јер садржи јасне прото-авангардистичке идеје експресиониста, незадовољних традиционалном естетиком и духовним конзерватизмом владајуће критике и идеје које су тек неколико месеци касније уобличене у Маринетијевом *Манифесту футуризма*.¹⁸

27. *Из њемачке модерне лирике* / Димитрије Митриновић. – Год. 24 (1909) : бр. 17/18, стр. 283–285 ; бр. 19–20, стр. 315–316 ; бр. 21, стр. 334–335.

Чланак *Из њемачке модерне лирике*, у оквиру којег долази до изражаја и његов преводилачки рад, „намењен је младим песницима, као путоказ за разумевање модерне поезије...да разбију окамењене форме и осећања, да прошире тематске оквири и изразе нови сензибилитет. Обнова националне културе и књижевности треба такође тим путем, на шта Митриновић указује како својим коментарима, тако и карактером изабраних и преведених песама.”¹⁹

Митриновић је био „универзални критичар”, пишући за време студија у Загребу музичку, оперску и позоришну критику у *Србобрану* и *Хрватском њокрећу*, често критикован због некомпетенције и пренаглашених похвала, нарочито према младој оперској певачици Марти Веларевој, коју у својим љубавним песама назива својом „звездом спасења”.

28. *Debut gospođice Wellar u Carmen* / Fis. // Hrvatski pokret. – God. 7, бр. 250 (1910) стр. 3.

¹⁸ *Сабрана дјела*, књ. 1, стр. 509

¹⁹ исто, стр. 512

29. *Prikaz izvedbi u Zagrebačkom kazalištu / Dimitrije Mitrinović.*
// *Srbobran.* – God. 27, бр. 97 (1910) str. 3.

30. *Wagnerov Lohengrin u interpretaciji prof. Felixa Albinija / Dimitrije Mitrinović.* // *Hrvatski pokret.* – God. 7, бр. 263 (1911) str. 3.

Још у раној младости, као гимназијалац, писао је песме, углавном сонете, касније песме у слободном стиху. За његову слободну поетску игру карактеристично је објављивање више различитих варијанти једне исте песме, под различитим насловима. „Митриновић је грубо рушио многа устаљена правила песничког понашања. За њега су сваки његов текст, свака његова идеја, као и сваки стих, или свака метафора, свагда били градиво за нешто ново, а свака песма дело у настајању, које се не завршава – што значи и да се мења! – све докле год дух светли и може да ради“, пише Предраг Палавештра, оцењујући његово песништво као вид авангардне дрскости, пркоса стваралачког незадовољства и захтева да се песнички дух ослободи сваке стеге и „слободно вине у бескрај“.²⁰

Моја џуја

*Све зајонејка гања једна грују –
Луђању моме догледа ни краја...
Хаос незнања!...Мујно – није сјаја
Ћујим сву нашу биједу и џују.*

*Ја не знам рећи шја ме џага боли,
Но зајо душа знаде како ми је,
Ах, џешко, џешко!...Неће да ујоли:
Дубље! Све дубље зајонејка рије!*

*Дујоко ћујим џрајку човјека,
Све кајасјрофе џрироде и душе, –
Но свему џоме још не нађох смисла!*

*То мене џишији вас дан и ноћ дују!
Мајла незнања дух ми је џријисла,
И душа ми се завила у џују.*

Босанска вила, 1907.

²⁰ *Сабрана дјела*, књ. 3, стр. 252.

Изражавајући песнички визију будућег хуманијег света Димитрије Митриновић пише

У мојим ноћима

*...Све вас волим, драги свједоци мојих
младалачких снова,*

*снова мојих наивних, дјеињасињих,
лудих, добрих, лијеињих, милосињивих,
болних, ружних, рјешних и трозначавих,
иолеињних, шумних;*

*ноћи снова, машињања, иродирања
умом слабом у ијајне недокучне,
снова мојих звјезданих, зачараних
вашом љеиоињом,*

*снова, да ће доћи једниуињ вријеме
кад ће душе бији ко и ви лијеје,
кад ће душе све бији иуне звијезда,
звјезда и цвијећа;*

*снова, да ће доћи једниуињ вријеме,
кад неће бији срамоиња: бији
добар; када неће љеиоиња бији
скривено царсињво*

*једних, докле друи ирдобу своју
носе сињално, сичијав ко шио носи
ошрвана илућа; кад неће бији
злбних и ружних,*

*који добрим владају; када неће
јесињ један друиоиња као звијер
звјер; када бездушни неће моћи
мучији јаднои;*

*кад ће борба насушнои хљеба бији
оишиња али звјерска кад неће бији;
кад ће Душа свеињња свију бији,
највиша вриједносињ;*

кад неће ширани духа биши
снажни, када ширани хљеба неће
биши снажни, ширани крви када
неће биш` снажни;

када јадни неће просијаци биши,
кад ће правда даши мојућности свима
да се моћно развију у љејоши,
бојаши душом;

кад ће доћи Царсјво Доброше људске,
складној, брајској слајања душа свију...

Слушај: хукше свјејови...Ойкуцаји
јулса свјејској кроз душу нек ши прођу;
слушај шајно гисање свеј Јединсјва –
има љејоше....

Босанска вила, 1911

Митриновићев утицај на модернистичке правце у српској књижевности првих деценија XX века неоспоран је. Улогу „првог учитеља незадовољства” признали су му прво зенисти, а потом и водећи послератни модернисти.²¹

Страсни конспиратор и агитатор, Митриновић је радио на повезивању и обједињавању расутих омладинских и ђачких удружења, вешто се крећући у оквирима идеолошког и теоријског ангажовања.

Године 1911. учествовао је у оснивању тајног ђачког удружења – *Срјско–хрвајска најредна орјанизација*, чији је председник био Иво Андрић, а један од првих чланова Гаврило Принцип.

Године 1912, боравећи у болници, Митриновић је написао своја два најборбенија политичка чланка: *Пред раскрсницом* и *Прва редакција Ойшшеј Пројрама за омладински клуб Народно Уједињење*, у коме истиче најважније политичке тежње: стварање заједничке државе јужнословенских народа, политичко, социјално и културно уједињење јужнословенских народа и буђење националне свести.

31. *Пред раскрсницом* / Димитрије Митриновић. // Словенски југ.
– Год. 9, бр. 4 (1912) стр. 25–26.

21 Предраг Палавестра, *Дојма и ушшија Димитрија Митриновића*, стр. 171

Као један од идеолога и лидера револуционарне организације *Млада Босна*, Димитрије Митриновић је у овом удружењу заступао идеју југословенског зближавања и уједињења. Политички програм *Младе Босне* следио је програм омладинског клуба *Народно уједињење*. Идејна база клуба, „темељна и централна задаћа Клуба јесте пропаганда философије национализма уопште, уз нарочиту пропаганду радикално демократских политичких доктрина, да би се оснажила српско-хрватска национална душа и да би она, себе свјесна, могла, уз претходне услове, дати цијели свој психофизички изражај, оличен у потпуном народном уједињењу и у остварењу хрватско-српске модерне и националне културе, чије је остварење аподиктичка физичка нужда и свети морални дуг општој људској култури... У ту сврху клуб *Народно уједињење* освјештаваће оне чланове нашега расцијепаног, разноименог и разнокултурног народа, који су несвјесни или недовољно свјесни својих националних права, националне дужности и националне вриједности: то ће чинити израђујући националну свијест и јачајући националну снагу најприје међу својим члановима... Клуб ће радити и јавно, држећи јавна предавања, дискусије, зборове, митинге у стилу свога програма свуда и увек радећи тенденциозно у смислу српско-хрватског национализма.” Намера је била да клуб, осим појединачне агитације, активно учествује и у публицистичком раду објављујући своје брошуре и књиге.

32. *Прва редакција Ойшшеі програма за омладински клуб «Народно уједињење*. Сабрана дела 2, стр. 182–185.

„*Народно уједињење* сматра да је уједињење српско-хрватског народа, заједно са народом словеначким, изнад свих диспозиција интернационалних и историјских, условљено нарочито диспозицијама саме националне душе: вјером народа у своју снагу, прије свега и његовом свјесношћу свога националног задатка. Зато ће клуб стварати необорив култ српско-хрватске националне енергије, националне религије и националног оптимизма ... и отуда ће, као једину спасоносну идеју националистичку, пропагирати идеју координације, кооперације и концентрације свих снага народних; у првом реду клуб ће ту идеју братски сложног рада пропагирати и изводити у дјело међу самом омладином српско-хрватском (и словеначком) и то међу цијелом омладином, честитом, од Скопља до

Љубљане и од Цетиња до Новог Сада, остајући непрестано на терену интелектуалне агитације за философију српско-хрватског национализма и за политичку доктрину радикалнога демократизма. У основи политичких схватања клуба лежи идеја српско-хрватског народнога јединства у смислу етнопсихичког факта, да су Хрвати и Срби један двоимени народ јесте полазна тачка за идеју српско-хрватског уједињења у смислу идентификације националних органа српско-хрватских. У том смислу треба стварати нову и велику, модерну и националну културу југословенску; народно јединство Србо-Хрвата са Словенцима факт је недовољно опажен и наглашен, и клуб ће радити на потпуно свјесности тога факта.”²²

Један од најактивнијих књижевника и идејних лидера *Млаге Босне*, Боривоје Јевтић (1894–1959), бележи утисак који је на њега остављао Митриновић у сусретима на тајним састанцима кружока одржаваних у Сарајеву, поред тадашњег Филиповићевог парка на левој обали Миљацке: „Нешто виши од средњег раста, широких плећа, енергична хода, с моћном батином у руци, Димитрије Митриновић је личио на светског путника који је случајно запао у ту жну суморну паланачку средину, па јој сада брзо, надихват просипа своје обилно знање и своје пространо животно искуство. Док нас је Гаћиновић, неповерљив и стално опрезан, и увек шапатам упућивао на одабраним тајним кружоцима у суштину револуционарног завереништва и у руску револуционарну литературу, Митриновић нам је отварао видике великих светских књижевности и учио нас међусобној толеранцији, потреби узајамне националне трпељивости, великој идеји братства и јединства југословенских народа... Док Владимир Гаћиновић, још сав у патријархалном национализму свог љутог крша, мисли да у „чисто српско вино не треба сипати хрватску воду“, дотле је Митриновић, захваљујући својим великим културним преимућствима, пребродило све националне, регионалне и културне подвојености и разлике, и тој ће својој вери остати доследан у целој својој, толико кратковекој, културној и политичкој делатности.”²³

Боравећи у Италији од 1911. до 1913. године, Митриновић је био на правом месту у право време, да осети и доживи футуристички револт, егзалтацију авангардистичких покрета, рађање мноштва футуристичких прокламација и манифеста широм Европе – Маринетијев

22 Ненад Петровић, *Димитрије Митриновић, Вингзор, 1967*, стр. 18.

23 исто, стр. 20–21.

Технички манифест књижевности 1912. године, Бочонијев Технички манифест футуристичке скулптуре, Шамар јавном мњењу у Русији 1912. објављују Мајаковски, Хлебников, Бурљук и Кручонин, излази Аполинеров манифест Футуристичка антитрадиција, покреће се лист Лацерб²⁴...наговештавајући нови дух Европе.

Митриновић је пренео авангардну атмосферу и идеје футуристичког револта и на наше просторе. Понешени његовим заносом, млади југословенски уметници (међу којима су били Скерлић, Мештровић и др.), у расцепу између две епохе, испишу на страницама сарајевске „Босанске виле“, београдског „Словенског југа“ и загребачког „Вихора“: „Кључа у нама хаос. Данас, као никада, осећамо фрагментарност нашега живљења, нашега вољења, и наших чежња; од помрчине хоћемо да припремимо јутро.“ Хаос, као велика помена у свим димензијама друштвеног живота, имала је за њих значење револуционарне акције „разарања свих затвора“ које униформишу и гуше слободу и остваривање свих човекових могућности, његовог самопознања и његових духовних моћи. „Филозофски програм постао је борбени проглас који позива на акцију, и у име нових критеријума живота и историје, проповеда етику будућности“²⁵

На овим основама у *Естетичким контемплацијама* Митриновић гради утопијску филозофију новог човечанског морала.

33. *Естетичке контемплације* / Димитрије Митриновић.

// Босанска вила. – 28 (1913) : бр. 4, стр. 49–50 ; бр. 5, стр. 65–67 ; бр. 6, стр. 91–92 ; бр. 10, стр. 154–156 ; бр. 11/12, стр. 173–174 ; бр. 13/14, стр. 200–202 ; бр. 15/16, стр. 223–225 ; бр. 17/18, стр. 247–248 ; бр. 19, стр. 268–269 ; бр. 20, стр. 285.

Естетичке контемплације, објављене су само у десет наставака у *Босанској вили* 1913 (десети штампан са напоменом „свршиће се“), дакле, недостаје последњи текст, иако је уредништво Виле од почетка имало цео рукопис. Претпоставка је да су прекид у излагању Контемплација изазвале неприлике *Босанске виле* са властима, те је последњи избацила цензура.

Судећи по самом наслову, рекло би се да пред собом имамо један чисто естетички спис. То је, међутим, само једним, и то мањим, делом тачно.

24 Предраг Палавестра, *Дојма и ушћојија Димитрија Митриновића*, стр. 150–151.

25 Исто, стр. 167.

Есѿеѿиичке конѿемѿлације представљају, заправо, футуристички манифест, први и најзначајнији уметнички манифест ране српске авангарде, по речима Предрага Палавестре, који говори о *криѿици које нема*, коју будућност тек треба да заснује и *одбрани разѿрађеносѿи*, праву на рушење и разграђивање традиционалних вредности и институција, недуховности, безумља и насиља, које деградирају човечанство. Као први корак у свеопштем преображају друштва, Митриновић захтева суштинске промене постојећих вредности – тражење критеријума вредности по мери човековој. Јер, „намучени од неправди других што их подносе трећи, уморни смо од несреће, жонглирање појмовима нам је сувишно и беспотребно”, пише Митриновић. „Смождени смо од несналажења, изгубили смо од интелектуалних амбиција. Јесте, немамо гордост високих откровења духа ми данашњи, и не разапиње нас воља да изумевамо инфинитезималне рачуне и законе гравитације; ни престабилирана хармонија није наша елеганција, ни феноменологија духа. Круха гладнима тражимо и правде потлаченима; воља доброг по сваку цену. Правду души хоћемо...и не верујемо у спаситељство духа: дух је помагао бестијалности цивилизације и измишљао јој оруђа за понижавања човека, дух се није побунио против монархија, и филозофији и наукама није било стало што је мрак прекрио масу људства и што је темељ живота био нечовечност и бездушност...Царство душе тражимо, оживотворење сна њеног; живот моралне лепоте хоћемо...Духом треба бити владар душа.”²⁶ И много година касније, живећи у Енглеској, Митриновић понавља: „Надзор над богатством људског рода поверен је охолости неколицине, а старање о истини поверени су онима који не познају, нити маре за суштину, начело. Нашој модерној епохи, која располаже дивовским знањима о појединачним и небитним стварима, неопходни су способност синтетичког сагледавања. Питање је опстанка и људске зрелости да препознамо суштину и природу наше врсте”... јер, „Свет постоји ради оваплоћеног, временски ограниченог Апсолута који смо ми, појединци...Појединци су битни. Битна је слобода и самоостварење појединца.”²⁷ На овој критици науке, филозофије, религије и уметности, које ћуте пред тиранијом плутократије над људском вредношћу, или својим достигнућима бесправно презимају вођство над људском културом и достојанством, гради Митриновић визију пута ка хуманијем свету, достојног човека.

26 *Есѿеѿиичке конѿемѿлације*, Сабрана дјела, књ. 2, стр. 117–121.

27 *New Britain*, 1933.

Решење које он нуди човечанству лежи у настојању да се филозофија прагматизује и заснује једна свеобухватајућа „Филозофија Културе“, као теорија свих практика, теза блиска културно–историјским погледима Милоша Ђурића, по коме универзалан дух, који ствара на подручју етике, филозофије културе и књижевности остаје идеал за све области људске делатности, и која затвореној филозофској и научној мисли супротставља филозофију која је нераздвојна од живота и која ствара и делује на сваком месту где човек живи. Димитрије Митриновић иде и даље – науку и технику треба хуманизовати, сматра он, уметност демократизовати, ‘досадашњу историју проварити’ – наслеђена богатства претходних времена скупити, проверити, оживети их и искористити их по правди и за напредак свих. Једини начин да се насиље над човеком сруши и заснује човечност, за Митриновића, јесте у суштини просветитељска намера – филозофију спустити до *демоса*, *демос* уздићи до филозофије. Да снага не би била слепа треба да јој је мисао водитељ, а да мисао не би била немоћна треба да јој је снага носилац“. Бесплодним спекулацијама супротставља живу и снажну филозофију, као мудрост у којој се свет само **не огледа**, већ према којој се **управља**. „Прављење живота бољим је вештина њена а није одбљесак живота онакав какав јесте”²⁸ и надасве утопијска идеја. Ове идеје, као јединог смисленог пута који Митриновић види, доследно се држи од својих раних радова најпре у *Демократијацији науке и филозофије*,

34. *Демократијација науке и филозофије* / Димитрије Митриновић.

// Босанска вила. – Год. 23 (1908) : бр. 2, стр. 26 ; бр. 3, стр. 40.

преко овако јасно формулисане у *Естетичким контемплацијама*, а разрађене у каснијим радовима из периода после емиграције – *Светска збивања*, *Сиваралачке кријике*, *Треће силе* и *Три ошкровења*.

Терет ове велике промене носи нови слободан и самосвестан човек, човек будућности, који треба својом добротом да искупи друге, да подели са њима јачину своје воље, неустрашивост своје храбрости и буде „неукротиви устаник против зла и против насилничких истина за сан”²⁹. За футуристе био је то Маринетијев „умножени човек”, за Ничеа „натчовек”, за Митриновића „свечовек”, високо развијене етичке свести. Свестан својих могућности свечовек

28 *Естетичке контемплације*, Сабрана дјела, књ. 2, стр. 138.

29 Исто, стр. 102.

кроз стваралачку акцију превазилази дати положај, ствара своју судбину, досеже до своје пуне мере, до Апсолутног и управо то је оно чиме је он изједначен са божанским могућностима и правима. Идеју свечовека делио је са Николајем Велимировићем, као и екуменистичку идеју прожимања православља са западним хришћанством. „Праву културу, органско духовно преображење живота, донеће свечовек, апсолутни човек, микрокосмос, слика апсолутног бића, макрокосмоса”, писао је у то време и Милош Ђурић.

Оглед о филозофији интуиције, *Превраш Крочеов или о естетички интуицији* био је један од последњих Митриновићевих радова штампаних на српскохрватском језику, написан крајем 1913. године у Минхену.

35. *Превраш Крочеов, или о естетички интуицији* / Димитрије Митриновић. // Дело. – Год. 19 (1914) : бр. 1, стр. 89–95 ; бр. 3, стр. 389–394.

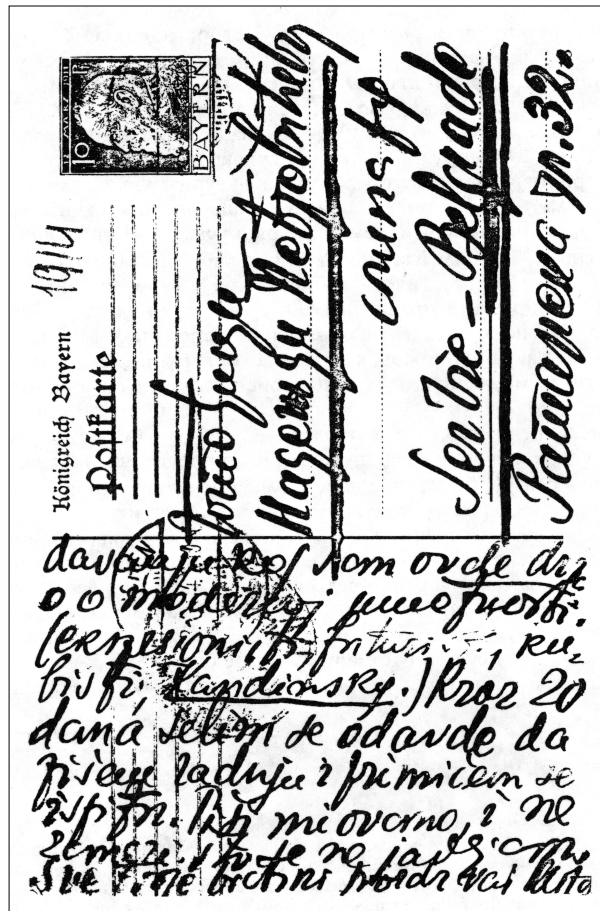
Консеквентно изводећи ставове из *Естетичких контемплација* овај оглед говори о новој Филозофији Културе као великој критици, за Митриновића *Спомен Века*, (већ тада говори о) Стваралачкој критици која је истовремено чудновата креација која обухвата сва досадашња учења о човеку и Богу, мисли о богочовечној доброту, ради коначног пресаздавања света у ново духовно јединство, саображено идеалу свечовека. Питање Чему? кључно је питање ове Филозофије Пресаздавања, а не питања Зашто? и Како? и Шта? „Стара филозофија та ипак је само замислила Богочовечност земље, није се самосаздавала у живот човечанства и није обогочовечена њом планета људи”.³⁰ Смисао нове филозофије као мудрости стварања и уопште свих знања је у њеној хуманизацији, искоришћење свих способности и вештина по мери човековој и зарад човека.

Према чланку *Превраш Крочеов* може се пратити и измена Митриновићевог стила, његово смело и радикално одступање од правила и закона логичке реченице, према којој је био уобличен тзв. београдски стил српске књижевне и научне критике у златно доба с краја XIX и почетка XX века. Митриновић ту више не говори као критичар и борбени трибун, него као пророк и визионар, као апостол нове вере, надахнут и озарен неком врстом открочења

30 *Превраш Крочеов*, Сабрана дјела, књ. 2, стр. 151.

Сутрашњице, пише Предраг Палавестра. Многе идеје, које је Митриновић износио у есеју *Превраћ Крочеов*, развијане су нешто касније у Митриновићевом *Нацрту првој пројласа међународној јодишњака Аријска Европа*, написаног у току лета 1914. године и уз подршку Василија Кандинског и Ериха Гуткинда разаслатог већем кругу европских интелектуалаца.

Сарађујући са Василијем Кандинским и уметницима покрета *Плави јахач* био је сведок рађања апстрактног сликарства. Како је његово познавање савремене уметности (као, између осталог, и античке уметности) било енциклопедијско, а идеје ове групе уметника њему са-мом веома блиске, Митриновић је 27. фебруара 1914. у музејској дворани на Променад-плацу у Минхену, одржао предавање о *Плавом јахачу* и сликарству Кандинског, о експресионизму, футуризму и кубизму, под симболичним називом *Јуриш сушрашњице*. Тим поводом Василиј Кандински у писму пријатељу и једном од оснивача групе *Плави јахач* Францу Марку пише: „Предавање (Митриновићево) постаје врашки узбудљиво. Он може Плавом јахачу да буде врло користан: он као муња улази у сушину ствари.“

Митриновић пише Надежди Пејровић о свом предавању о модерној уметности

Година 1913. је година личног преокрета – окреће се свом даљем образовању, студијама у Минхену и не крије да је свестан тога да је много изгубио жртвујући део себе за општу ствар. Осетивши да званични српски кругови омладинску националну веру и занос све више користе у политичким манипулацијама, дубоко разочаран, схвата да се у оквирима постојећег друштвеног поретка не може сасвим остварити револуционарна идеја о јединственим народима у једној држави. Према повременим нападима из београдских и загребачких листова није био равнодушан, али на такве нападе, увреде и омаловажавања није желео да одговара. Програмски чланак *За Југославију*, објављен уочи Сарајевског атентата у *Вихору* 1914. године, његов је последњи текст на српскохрватском језику, и представља коначни разлаз од идеје југословенског јединства.

37. *Za Jugoslaviju* / Dimitrije Mitrović. // *Vihor*. – God. 1, br. 5 (1914) str. 81–83.

После сарајевског атентата, изненада напушта Минхен, знајући да ће се његово име засигурно помињати у истрази и да ће његова улога политичког и идеолошког вође бити откривена. Пред објаву рата 1914. одлази из Немачке, прво у Белгију, а одатле у избеглиштво у Лондон. Србију је посетио само још једном у животу и то на позив краља Александра I Карађорђевића после увођења шестојануарске диктатуре 1929. године. Дочекали су га као ветерана револуционарног покрета за уједињење јужнословенских држава, али је, после неколико објављених чланака, био изложен јавном презиру и етикетиран као шарлатан и мистик који подржава диктатуру. Краљ Александар га је у првом тренутку доживео као човека од кога би могао да добије подршку у формирању нове југословенске идеологије, али када је саслушао Митриновићеве радикалне идеје о југословенској нацији, о федерацији, социјализму, повезивању религија и црква, инсистирању на муслиманском питању као круцијалном елементу у Југославији, није желео више никакав контакт с њим.

Доласком у Лондон, Митриновићева духовна оријентација почиње да занемарује уске границе интересовања за проблеме једног народа, земље или континента и он се потпуно окреће глобалним, космополитским питањима. У Лондону је, као и својевремено

у Сарајеву, Митриновић формирао сопствено окружење у ком је износио своје идеје и ставове, и неуморно дискутовао о најразличитијим питањима која су се тичала филозофије, религије, науке и политике. Његова основна идеја је уједињење целог човечанства. Његова elokventност, реторички дар и харизма отворили су му врата највиших интелектуалних и уметничких кругова. Енглески писац Стивен Грејем, у својој аутобиографији описује сусрет са Митриновићем: „Био је човек речи, не човек од акције, филозоф предан идеји наступајућег јединства цркава и целог човечанства. По његовој сугестији отац Николај је написао књигу ‘Свечовек’, као одговор на доктрину о натчовеку. **слика са Николајем Димитрије** је говорио као Колериц, без престанка, тражећи да убеди слушаоца и привеже га за своје властите идеје. Од те вечери ја сам пао под његов утицај и када сам долазио у Лондон проводио сам много времена с њим”. Митриновић је, пише Предраг Палавестра, „у Енглеску 1914. године стигао празног џепа, али очигледно пуног срца и упаљене главе – од оног што је тада донео са собом, живео је скоро четрдесет година, окружен ученицима са којима је непрекидно обнављао идеје и ставове наслућене и назначене још у домовини.”³¹

Септембра 1914. године Митриновић у часопису *The Outlook* објављује чланак под насловом „Коме ће припасти Трст”, у коме је, поред општих политичких питања, изнео и своје личне идеје и визије о балканској федерацији и формирању „трећег Балкана”.

Те исте године почиње да се залаже и за идеју уједињења Европе, идеалног полазишта и тла за остварење једне много шире, тачније свеобухватајуће визије будућег светског поретка. Европа би требало, сматра Митриновић, „да властитим обликовањем успостави будуће културно човечанство”. Десет година пре Ортеге, Митриновић говори о вековној европској тежњи ка свеобухватнијој синтези: „Разликујући се од осталих раса, човечанство Европе је увек рађало своје супротности и увек са изгледом на њихово разрешење у вишој синтези. Европски ум је од памтивека инстинктивно неговао разлике, које достижу врхунац у супротностима и противречностима тако да, посматрајући било које раздобље европске историје и било коју област мисли, увек откривамо велике људе и велике покрете антитетичког карактера, менталитета и правца...”³²

31 *Сабрана гјела*, књ. 2, стр. 267

32 *The New Age*, 23. IX, 1920.

Ове Митриновићеве идеје најбоље описује Душан Пајин у тексту „Нова Европа и Димитрије Митриновић“, у коме каже да се Митриновићева визија европске федерације појављује у време његовог боравка у Минхену, где се повезао са групом европских интелектуалаца (Василиј Кандински, Ерих Гуткинд, Фредерик ван Еден, Мартин Бубер, Ромен Ролан и Аптон Синклер), који су били вођени идејом да окупљањем европске интелигенције око циља „Ка будућем човечанству преко аријске Европе“ покушају да спрече избијање Првог светског рата. Ова група је у различитим документима и текстовима била позната и под именима „Blubund“ (Савез крви) и *For-te Circle– Forte Kreis* (Кружок Форте). Ова група је под појмом *аријска* подразумевала оно најбоље из културног и духовног наслеђа европске интелигенције, без расистичке конотације која је била присутна у нацистичкој идеологији. У пролеће 1914. године Димитрије Митриновић пише платформу и основне принципе аријске Европе: „Ова иницијатива верује да будуће човечанство не може да се ствара слепим инстинктима историје и судбине кроз светске ратове који су у припреми на свим странама или светском цивилизацијом у којој владају нечовечни односи у законима, индустрији и економији. Народи Европе морају се збратимити једни са другима, као и Целина Европе са словенским светом. Ново човечанство само ће себе креирати кроз Унију европских република.“

Ову идеју Митриновић понавља и 1934. и 1950. године, у време када је она изгледала утопијски. Митриновић је у Лондону 17. фебруара 1950. године одржао предавање у организацији групе *New Europe* под називом „Предлози о светском систему спољне политике – укључујући изразито објективне и целовите предлоге“, који је био једна од његових последњих порука човечанству и у коме се наново вратио на идеју панхуманистичког мира: „Говорим као Југословен по рођењу и припадник српског народа... Будите сигурни да моји ставови изражавају онај културни и духовни поглед на свет који је својствен међуморским народима Источне Европе, између Русије и централне Средње Европе, народима на простору између Финске и Турске од Северног и Балтичког све до Црног, Егејског и Јадранског мора... Оно што предлажем је да Балкан ни у ком случају не сме бити подељен или поцепан, као што је сада случај са Југославијом и Грчком. Оно што предлажем је стварање источно европске федерације којој би се прикључили Турска и Финска... У овим данима припрема за ратове, атлантских повеља и диктатура пролетеријата, огромног совјетског и америчког империјализма...

Важно је да се не изгубимо у страначким питањима руско–америчког конфликта, ма како велико и судбоносно било то питање... Под Атлантским савезом ја подразумевам светски савез, савез светског мира, мировну алијансу Америке, Русије и Европе, на основу британског посредовања и иницијативе.”

38. *Proposals Towards a World System of Foreign Policies : a speech*
by Dimitrije Mitrović. – London : New Europe Group and Atlantic Initiative for the Order of Man, 1950. – 30 cm.

Године 1920., Митриновић се приближава интелектуалном кругу окупљеном око најпознатијег часописа радикалне политичке мисли тог времена у Британији, *The New Age* и са издавачем Алфредом Ричардом Оражом пише низ чланака у колумни „World Affairs” под необичним и симболичним псеудонимом М. М. Cosmoi. Главна тема била је приказивање света и човечанства као сложеног динамичног организма састављеног од раса и нација, које свака појединачно имају свој карактер и одговарајућу функцију. Његов тежак и често неразумљив стил и језик којим је писао довео је после извесног времена до раскола и дефинитивног разлаза са Оражом.³³

39. *World Affairs / M. M. Cosmoi.* – Reprint izd. – London : The New Europe Group, [s. a.]. – 24 cm
Fototipsko izd. : *New Britain*, May/July 1933

Раних двадесетих година прошлог века, у време када је од стране многих филозофа и научника тога доба, психоанализа била

33 *Свејска збивања* објављена су у 54 наставака (првих 15 писани су у сарадњи са Ричардом Оражом) у листу *The New Age* од 19. августа 1920 до 13. октобра 1921 са потписом М. М. Cosmoi, а потом и у периоду од 24. маја до 26. јула 1933. у 10 наставака у часопису *New Britain Weekly*. У оквиру *Сабраних дјела* објављена су у преводу Гордане Омчикус.

оспоравана као израз духовне декаденције грађанства, Митриновић проучава психоанализу као део „универзалне светске психологије”. Појаву психоанализе види као најиндикативнији знак данашње светске кризе, али и доказ одлучног напретка људске мисли. „Глад за литературом о сексуалном просвећивању је поуздан доказ колико је велика потреба за свешћу данас. Ми узимамо психоаналитички покрет као примарни фактор кризе која је прогутала Европу и Запад. Много зла, али и много добра може произаћи из овог арелигиозног и медицинског покрета”.³⁴ Митриновић у тексту *The Significance of Jung*, објављен у часопису *Purpose*, no. 3, 1929. године, нуди, инспирисан Јунговим учењем, колективно избављење по узору на религијски спас, не објашњавајући конкретније ову тезу.

40. *Значај Јунговој дела* / Димитрије Митриновић. // Сабрана дјела, књ. 3, стр. 147–158.

Године 1926. он упознаје др Алфреда Адлера, аустријског психоаналитичара, зачетника индивидуалне психологије. Митриновић и Адлер убрзо постају блиски сарадници и у Лондону оснивају енглеску секцију Међународног удружења за индивидуалну психологију, познату као *Adler Society*, која је осим интелектуалаца који су се бавили социологијом, религијом, филозофијом и уметношћу, окупило и бројне лекаре и научнике. Филис Ботом, Адлеров биограф, бележи: „Речитост, лична привлачност и огромно интелектуално знање Митриновића, преобразили су Алфреда Адлера у неку врсту ‘покрета’ у Лондону. Без тога Адлер би имао више или мање неорганизован утицај само на неколицину лекара, са повременим утицајем путем кореспонденције или преко повремених састанака”.

Адлер је свестрано подржавао повезивање индивидуалне психологије са другим научним дисциплинама, посебно са филозофијом. Тако је 1929. године, у оквиру програма рада Адлеровог друштва, Митриновић одржао серију предавања на тему *Филозофија и индивидуална психологија*. Митриновић је веровао да у човековој природи постоје извесни, психолошки условљени фактори, који спречавају сарадњу и отворене узајамне односе међу људима. Из перспективе Митриновићеве визије универзалног човечанства, које се само посредством појединца може спасити, јасно је зашто му је била ближа Адлерова индивидуална психологија од

34 *New Age*, 21. јули 1921

основног Фројдовог учења. Она би, по Митриновићевом уверењу, требало да припреми теоријску основу за *целовитију* личност (Митриновићев Универзални Човек), коју је Фројд, у антагонистичком свету, оставио расцепљену.

У тексту *Маркс и Ниче као историјска ђозагина Адлера* (објављен у часопису *Purpose* 1929, 4, стр.145–151, под псеудонимом *Scribe*) у духу преиспитивања и критике постојећих вредности Митриновић упозорава: „Правда је постала неуротична. Наша цивилизација је колективна неуроza идеје о својини”³⁵. Митриновић говори о ономе са чиме се суочавамо данас више него икада – да је новац постао мерило вредности, рекли бисмо, вредност за себе.

41. *Маркс и Ниче као историјска ђозагина Адлера* /Димитрије Митриновић. //Сабрана дјела, књ. 3, стр. 127–146.

„Наша савремена неуроza није сексуална неуроza. И сама сексуалност постала је симбол моћи; неуроza више није проблем. Проблем је у моћи, у самој моћи, у самооптерећивању, у тој бескрајној амбицији... Нико не дела у име опслуживања целини, већ у име повећања сопствене величине.”³⁶ Али охрабрујуће идеје Адлера, Маркса и Ничеа говоре нам о слободној вољи и револуционарном путу рушења наметнутих вредности. Марксов удео види у убеђењу да ништа не може зауставити револуционарни инстинкт људског рода за променом. Допринос Адлеров налази у уверењу да човек својом слободном вољом може да оствари сваку визију, да може да извуче из себе готово божанску моћ и „из људске душе измами свемоћ”. Ничеова је порука човечанству, с друге стране, да једино онај ко је самосвестан, једино онај ко верује у људски род, поседује суштинску вредност и само он може да спасе свет; да људски род не сме обожавати ни једну већу моћ осим самог себе. „У овој тројници људи, Адлеру, Марксу и Ничеу, имамо три идеје које се везују, које тумаче једна другу и свака је од њих истина кад је у питању наша цивилизација”, пише Димитрије Митриновић.

42. *Начела ѓенија* /Димитрије Митриновић. // Сабрана дјела, књ. 3, стр. 141–146.

35 *Маркс и Ниче као историјска ђозагина Адлера*, Сабрана дјела, књ. 3, стр. 275.

36 Исто, стр. 277.

„Има нечег *обичној* у самој природи генија“, цитира Митриновић Џона Гоулда Флечера. Геније није величина, он се не осећа нарочито узвишеним у односу на остале људе, он осећа узвишеност људскости, објашњава Митриновић, управо обрнут концепт – он одудара од масе зато што остали не осећају исто што и он. „У давна времена“, пише Митриновић критикујући наметнуте нам назоре савремене западне цивилизације „није било генија онаквих какве их ми данас себи представљамо...То се десило касније, тек када су велике државе учиниле да се људи осећају мали и подељени. Сваки се човек тада тешио мишљу да је нарочит и јединствен. Почини да се обожава талентован човек, а истовремено се јавља завист на изузетност и јединственост. Људи су почели да се јагме и утркују да постану генији, преувеличавајући и надмећући се у учености или изумевању механичких справа, или у омаловажавању других...Ниче је окренуо леђа свим тим недостојним утркивањима и прихватио проблем Човека као значајнији од проблема Генија, третираног на тадашњи начин. Он нема поштовања за такву величину, већ једино за човека који *нагмашује себе*“.³⁷ Као такви, појединачни људи представљају мост за вишу индивидуалност која може само себи да заповеда и само себи да се покорава... Истина, болест нашег доба је потреба за устројавањем живота, заједничка завера против *личности бића* и против онога ради чега је *свеио биће човек*. Ићи изван граница наметнутог назора, у ослобађању, одржавању и увећавању саме визије живота налазимо праву природу човекове личности. „То је оно што нас код Ничеа приморава да следимо његов орловски лет при коме истовремено презире земљу под собом док његовом погледу ни инсект не може да промакне. Ми то препознајемо у осетљивој души Достојевског, у његовом подземном свету злочина и лудила...јер, у књижевности, као и свугде, личност је сама људска природа...“³⁸ Људскост сам ја!,“ каже Митриновић.

На самом крају овог текста, објављеног у часопису *Purpose* 1930. године Митриновић упозорава на другу крајност тираније савременог света, насупрот униформисању и устројавању – он је назива сепаратизмом и атомизмом, мислећи на наметнуте супротности и подељености нашег света, „јалове супротности“ које нису ништа друго до „илузорне апстракције које смо ми начинили

37 *Начела јенија*, Сабрана дјела, књ. 3, стр. 143.

38 Исто, стр. 146.

од реалности бића". *Заједница и индивидуалности* су подједнако апстрактне и лажне идеје, сматра Митриновић, и једино у светлу истините личне човечности, у својој узајамности, ова два појма имају смисла. „Чувајте се ових искључивости, сви ви који бисте да избегнете духовну фрустрацију и очајање! Јер у сваком од нас постоји стварност која није лажна идеја, није дихотомија, нису две опречности...У срцу борави човечност и целовитост читавог света”³⁹ Захтев да се споје све крајности досадашњег света, да се *замеша хаос* и да се повежу и прожму све појаве живота – све са свиме и свако са сваким, кључна је идеја коју је разрађивао у свим својим радовима. Без дубоког племенитог осећања људског јединства није могуће сагледати и схватити смисао целе људске заједнице, нити се суштински и до краја изборити против разних облика нечовечних система вредности и тиранских власти. „Човечанство је Један Човек; а ово опет треба употпунити тврдњом да је сваки човек тај Човек. Сваки је човек истовремено индивидуалан и универзалан, и Човек и Човечанство. Испод индивидуалне свести и функција лежи колективна, расна, а можда чак и дубља свест, у којој се свако од нас креће, живи и има своје биће.”⁴⁰ Јасно је у ком смислу му је била блиска Јунгова филозофско–психолошко–теолошка мисао. Иза свих различитости вера и раса лежи у нама иста духовна суштина, оно што је Димитрије Митриновић дубоко осећао. И пошто је јединство свести заједничко за васцели живот, појединац је потпун само када самосвесно суделује у њему. У том смислу „Сви су одговорни свима за све”, каже Достојевски.⁴¹

Ничеова титанска борба против идеалистичке филозофије и тековина западне цивилизације, је управо борба коју води и сам Димитрије Митриновић против вере да је нешто друго мера и вредност људског рода, да изнад нашег света постоји апстрактна правда. Људски род је сам себи мерило свега, понавља Митриновић. „Нису ли Бог и људска раса једно исто? Бог и Апеирон – нису ли исто биће? Свето Тројство јесте Бог. Моћ, Разум и Љубав су састојци читаве природе човекове и основа Природе...Нада, међутим, је основа и суштина од које је начињена сама егзистенција. Вера је мати разумевања. Милост, Даривање, Племенитост и Саосећајност су љубав.”⁴² Правда није надљудска сила нити категорија

39 Исто, стр. 146.

40 *New Age*, 19.VIII 1920.

41 *New Age*, 19.VIII 1920.

42 *New Age*, 22. IX 1921.

изнад људског рода. Она подразумева да постоји могућност за смишљену и хуману организацију света од стране самих људи. „Потребно је само да приклонимо главе ближе једни другима и да једни друге запитамо : Колико знаш? Шта мислиш? Можемо ли? Спас цивилизације лежи у овој идеји свеопште праведности: у синтези и међусобној размени личних функција, у потрази за људском истином лежи владајући смисао Културе, кључ будућности“.⁴³ Како се само једноставно чини ово најплеменитије решење наших егзистенцијалних проблема, а које је тако неодрживо у нашој реалности. Чини се да још увек нисмо достигли онај културни степен у нашој еволуцији о коме је говорио Митриновић, чак у време свирепих ратних страдања и највеће кризе колективне људске слободе: „Човечанство улази у зрело доба...Наш свет је постао, историјски, један свет. Ми откривамо да нам је он постао заједнички дом и да је заиста једнородан. Наше царство постаје заједница и породица свих...Због тога патриотизам мора да одумре.“ Он је живео у складу са својим убеђењем – „Изгледало је да он у себи укључује много

Митриновић са члановима New Europe Group

43 *Маркс и Ниче као историјска позадина Адлера, Сабрана дјела, књ. 3, стр. 129.*

нација и аспеката људских бића да би га различити људи разумели – ако сте Енглеz, видели бисте ‘нешто енглеско’ у њему, ако сте Србин, видели бисте нешто српско...Он није био странац, он је био тотално људско биће. Био је најближи тоталном људском бићу од свих људи које сам срео”, пише један од његових дугогодишњих сарадника.

Године 1931. Митриновић активно учествује у стварању групе *New Europe*, у којој је био изабран за међународног организатора. Међу члановима ове групе били су и најуваженији интелектуалци тога времена као што су сер Патрик Гидс, познати социолог и ботаничар, научник који је уживао велики углед у интелектуалним круговима и професор Фредерик Соди, добитник Нобелове награде за хемију 1921. године. Један део програма ове групе садржи и еколошке идеје које Митриновић износи у свом чланку већ маја 1921. године: „Живот и организам назван Свет није саздан само од духа и облика већ и од материје и материјала. Наша Земља није само глобус и коагулација гаса, она је организам и биће. Планета Земља је организам и целина и као таква била би комплетна и савршена ако би људска врста Човек уочавао њену сврху и основни принцип. Људска врста Човек је и сам свет и организам. Земља и човек су једно и исто биће, једна јединствена јединица универзума. спуњавајући се узајамно, они представљају Геон.”⁴⁴

43. *Integration of Europe : the way to reconstitute the Sates of Europe as an organic society in a New World Order.* – London : New Europe Group, [s. a.]. – 28 cm.

У свом чланку објављеном у часопису *Integration of Europe* 1931. године Митриновић износи врло освешћене ставове о социјалним и еколошким проблемима: „Одређени проблеми, као што су популациони, регионално и расно осипање, расипање или злоупотреба природних и хуманих ресурса и генетике, не смеју се више препустити слепој судбини. Дошло је време кад људска раса не само може, него и мора да преузме интелигентну контролу над властитом судбином. Таква контрола подразумева, до сад нечувену, сарадњу културних радника из различитих ресора.” Митриновић се трудио да реализује своју идеју зближавања водећих људи који би заједничким ангажовањем допринели реализацији стварања једног

44 Andrew Rigby, *Inicijacija i inicijativa*, Delo, 1988, br. 9/10, str. 211.

хуманијег друштва – сретао се и разговарао са М. Гандијем, Х. Џ. Велсом и многим другим признатим умовима тог времена. У току тог свог ангажовања, схватио је да нема могућности да оствари своју доминантну идеју – оснивање Сената у ком би се налазиле најутицајније, најмудрије и најугледније личности са задатком да раде на свим нивоима друштва, помажу појединцима и групама да се повежу, постану конститутивни елемент човечанства и преобразе свет у коме живе.

44. *World-Senate : Testament to the Kingly of Spirit* / Frederik van Eeden. – London : Nova Atlatis Publishing, [s. a.]. – 31 cm.
45. *The World Conquest : Our New Atlatic religion of Steel.* – London : Nova Atlantis Publishing, [s. a.]. – 31 cm.
46. *Instigations and compulsions towards New Order.* – London : Nova Atlantis Publishing, [s. a.]. – 31 cm.

Године 1932. британски чланови групе *New Europe* основали су покрет *The New Britain*. Програм овог покрета био је национални препород заснован на потреби реорганизовања друштва, тако да економски просперитет обезбеди максимум индивидуалне слободе. То је био програм радикалне промене финансијског система, предаје власти и федерализације: националне, европске, Комонвелта

Миџриновићева радна соба

и у целом свету. Групе су осниване широм Велике Британије, а покрет је подржао часопис *New Britain*, а касније и *The Eleventh Hour*. Императив овог покрета био је преузимање личне одговорности за стварање хуманијег социјалног поретка. „Чекајући вође значи избегавајући одговорности... Они који желе да избегну улазак у рат – рат свих против свакога, морају преузети одговорност за свакога понаособ и пронаћи оне који ће им се придружити у превазилажењу свега што стоји на путу стварања *Новой* поретка.”⁴⁵ Овај покрет окончан је 1936. године, док је група *New Europe* наставила са активностима, укључујући и издавање часописа *New Atlantis* (1937), а од 1946. године финансирала је и редовна предавања и дискусије из области религије, филозофије, уметности и образовања.

47. *Neo-Syndicalism as Atlantic action*. – London : Nova Atlantis Publishing, [s. a.]. – 16 cm. (interna publikacija)

48. *New Europe : a monthly Journal for Federation and Disarmament* / directorate D. Mitrinović, A. R. Orage; acting editor Winifred Gordon Fraser. – London : New Atlantis Publishing, 1934. – 31 cm.

Током 1933. и 1934. године Димитрије Митриновић је паралелно са одржавањем предавања у Адлеровом друштву активно учествовао и у издавању часописа *The New Atlantis* и *The New Albion*. Године 1933, ужаснут расном идеологијом нацизма, следећи свој морални императив преузимања одговорности за судбину човечанства пише отворено писмо Хитлеру, објављено у *The New Atlantis* (но. 1, 1933), у коме се огласио против тоталитаризма и гушења људских права, предвиђајући да нацистички „крвави пут насиља”, ако се не промени или заустави, Европу сигурно води до самоуништења.

Исте године, уплашен за своју репутацију, Адлер повлачи своје име из назива Друштва и прекида сваку везу са Друштвом, образложењем, у писму упућеном Димитрију Митриновићу, да чланови сувише пажње посвећују политичким питањима.

Према Митриновићевом дубоком убеђењу, човечанство би требало да почне да сједињује све нити живота у смисаону целину, засновану на увиду у дубоку међусобну зависност свих људи и ствари у свету. Из перспективе Митриновићевог схватања тока

45 *New Britain Manifestos*, *New Britain Quarterly*, Vol. 1 (1933), no. 2, str. 53.

људске историје „неће више бити великих генија, пророка, филозофа и уметника. Више не може бити оригиналних идеја у филозофији, никаквих откровења у религији, никаквих свежих инспирација у уметности. То није знак декаденције, већ знак новог доба, новог нивоа егзистенције. Не постоји више потреба за новим приливом неколицине великих креативних људи: увиђамо потребу за креативношћу мноштва”, излаже Митриновић говорећи о *Сиваралачкој кријици*. То је доба новог и другачијег стваралаштва – препознавање и вредновање најбољег у нашој историји, промишљено и критичко усвајање прошлости. „Није нам потребно да познајемо сва дела Бетовена, Микеланђела, Сведенборга, Лајбница, Канта. Али нам је потребно да сачувамо њихову суштину”, говори Митриновић. „Дело генија може се искусити само ако се преведе на други говор”, приступачан свима. У томе Митриновић види улогу стваралачке критике – „Већина људи носи у себи неке стваралачке могућности. Те могућности се могу развити стваралачком критиком. Сваки човек је обдарен за маштовиту интерпретацију и може да репродукује у другом облику суштину оригиналног уметничког или филозофског дела. Култура одсад мора бити лична култура. Ово је време критичког и личног живота и једино то нас може спасити... Нека свако људско биће буде одговорно за цео свет!”⁴⁶

У Митриновићевој визији пута ка будућности налазимо елементе блиске духу Хегеловог дијалектичког схватања историје као сталног напретка у стицању слободе и самосвести, где се све супротности превазилазе у једној вишој синтези, као форми пуне слободе и најширих могућности духа. У тој синтези, која обухвата „цело обзорје истина колико год их има”, који обједињује кругове свих становишта, најпротивречније истине, управо у свеобухватном њиховом кругу налазимо правду и истину – „Свепојамност је њихова истина, помирење свих истина... и оно што је само визија хуманијег човечанства добијаће облик и чврстину”, пише Митриновић још у време *Естетичких конштемплација*. Смисао живота, нових вредности и значења произаћи ће управо у откривању нових односа између животних аспеката које смо сматрали одвојеним и неповезаним. У складу са тим је и Митриновићева идеја о писању нове енциклопедије у којој би есеј о одређеном предмету могли написати са различитих аспеката. Тако би дрво могли описати са становишта ботаничара, столара, сликара, песника... у сваком могућем

46 *New Britain*, 31.V.1933.

односу са човеком и природом. Из ове перспективе људско наслеђе би сви ценили и на тај начин би свако могао да учествује у откривању, стварању и испуњењу смисла живота. У откривању и стварању нових односа између религије, филозофије, науке и уметности ради оплемењивања самог живота лежи суштина Митриновићеве *сџваралачке кришџике*.

49. *Сџваралачка кришџика* / Димитрије Митриновић.

// Сабрана дјела, књ. 3, стр. 187–198.

Људску историју упоређивао је са различитим фазама кроз које човек у животу пролази. „По Митриновићу, човечанство је један велики човек, који силовито расте кроз многе године историје, тако да су различите расе и нације само делови тог великог човека, сви са њиховим одвојеним функцијама, које су у међусобном односу и који чине синтетички инструмент његове душе. Немачка, Кина, Енглеска биле су такве функције, и ако би се оне претерано увећале, дошло би до великих катастрофа. Ово је био чудесан начин поједностављивања историје, који је предвиђао све опасности и хранио сваку наду” пише Едвин Мјур. Митриновић је сматрао да у тежњи да одржимо равнотежу у друштву и светском поретку, морамо се држати једног критеријума на основу кога ћемо заснивати своје поступке у било које доба, а огранизам види као једини модел који може пружити такав критеријум. И поред свих специфичности и разлика у нашем свету, тројство је одувек базично одсликавало органску целовитост (три главна система у људском телу, три психолошке функције, у породичним оквирима улоге мајке, оца и детета). У нашој историји то су три главна погледа на свет, назвао их је три откровења. Сваки од њих усмерава се на неопходни аспект људске истине – Прво откровење је откровење божанског у свету, прожимање божанског у читавом космичком и природном поретку, типично за источњачку филозофију. Друго је хришћанско откровење божанског у једној особи – Христу, који је тако и бог и човек, средиште од кога потичу све вредности. И Треће је откровење божанског у сваком човеку, свако са коначном вредношћу у себи – ово откровење објављује моћ људских бића да обликују сопствену судбину без ослонаца на надземаљске силе или божанства. Митриновић је веровао да се само поседством појединца може спасити човечанство. Кроз перспективу Трећег откровења

целокупна људска историја се може на крају претворити у славно достигнуће, али, оглушујући се о ову спознају, у катастрофалан неуспех по човечанство, упозоравао је Митриновић.

50. *Три откровења* / Димитрије Митриновић. // Сабрана дјела, књ. 3, стр. 181–186.

Одлучно је одбацивао идеју да се универзално човечанство и јединствена светска империја може постићи спољним политичким, социјално-економским и монетарним мерама, чији смо сведоци данас када је реч о процесу европске интеграције. *Трећа сила* је она свеобухватна и целовита, унутрашња сила саме личности, која изражава најдубљу људску тежњу да се створи нов поредак, моћ да се искористе могућности, да се створе нови облици који суштински одговарају човековим потребама. Она је „активна непристрасност“, у смислу акције која није условљена неким спољашњим политичким диктатом, већ извире из саме личности, из људске потребе за трајном сигурношћу и слободом личности унутар једног новог поретка.

Кроз читав свој живот Димитрије Митриновић је остао доследан хуманијој визији човечанства, одбијању да нашу судбину препусти владајућим силама и преузимању одговорности за мењање појединаца који би заједно, уз истинско поштовање међусобних разлика, могли да граде свет достојан човека. Слободни су само они који имају визију и веру у бољи свет. И заиста, можемо поновити са дубоким убеђењем Ригбијеве речи „без те врсте представе, коју нам пружају људи попут Митриновића, изгубили бисмо смисао о томе како би требало да живимо.“

На питања о његовом ставу према смрти и могућности живота после смрти, Димитрије Митриновић би том приликом одговор пренео на могућности које нуде Три откровења – веровање у реинкарнацију у источњачкој филозофији, вера у вечни живот у хришћанству и крај живота са престанком функционисања срца и мозга, на чему почива научно сазнање.

Умро је 28. августа 1953. године у Ричмонду. Сахрањен је на лондонском гробљу Хајгејт, са карактеристичним обележјем сферичног крста на мермерној плочи, који симболизује целину која обухвата исток и запад, север и југ, и има хуманистичко и антропософско значење, али и мистичну конотацију.

Следеће године основана је *New Atlantis Foundation*, доследно настављајући Митриновићев рад у правцу захтева за радикалним променама човека и друштва, заснованог на стваралачкој критици и тражењу смисла и сврхе човековог постојања на Земљи. Сам назив дао је Митриновић годинама раније часопису *New Atlantis*. Символичан назив упућује на утопијску визију древне Атлантиде, описану у Платоновом *Тимеју*, симболу идеалне људске заједнице, у оквиру које лежи идеја да је хармонија односа међу људима и идеално друштвено уређење у нашој власти. Циљеви фондације базирани су на фундаменталним принципима – јединственог човечанства заснованог на суштинским вредностима човека и неограниченим могућностима појединаца. Ова фондација посвећена је чувању архива различитих иницијатива у које је Димитрије Митриновић био укључен, одржавању састанака и предавања, објављивању публикација у којима су излагани разни аспекти Митриновићеве филозофије и деловања. Мала затворена група Митриновићевих сарадника, који су остали са њим до његове смрти, водила је ову фондацију, која је активна и данас.

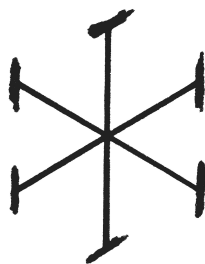
51. *Principles and Aims of the New Atlantis Foundation*. – Richmond : The New Atlantis Foundation, [s. a.]. – 23 cm.
52. *Creative critique and Antropo philosophy*. – Richmond : The New Atlantis Foundation, [s. a.]. – 24 cm.
53. *Talks and lectures given by Dimitrije Mitrović*

До сада непреведена предавања Димитрија Митриновића, објављена у *New Atlantis Bulletin*, а забележена од стране његове дугогодишње сараднице Винифред Горгдон Фрејзер, прекуцана и укорићена, чине целину од 25 текстова из антропо–филозофије, чувају се у фонду Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ и биће први пут код нас представљена на овој изложби.

Ерих Гуткинд, немачки филозоф и Митриновићев пријатељ и сарадник у оснивању покрета *Основе Бугућности* пише о Митриновићу у писму, упућеном из Америке комеморативном скупу друштва *The New Europe Group*, одржаном 29. јануара 1954. године у Лондону: „Оно што је он стварао није никаква филозофија; пре би се могло рећи да је он досегао један виши ниво реалности. Он је ПОСТОЈАО: БИО ЈЕ СТВАРАН: он је истински живео... тако да су често сви други изгледали мање стварни и мање присутни. То је можда

био израз његове силне свесности да живи, која му је давала готово тајанствену способност предвиђања. Он је могао 'видети' неког човека као да је тај човек провидан. Он је био у стању да га упозна за свега неколико тренутака, и то тако као да га је познавао читавог живота. Нико, зато не може заменити пријатеља кога смо изгубили. Али његов 'метод' може бити негован. 'Метод' је оно што нас је повезало када смо се први пут срели. Када смо после створили групу *Der Kreis* није нас повезала ниједна догма, него само тај 'метод': бити истинит, бити отворен, широм отворен, и не бојати се потпуне спознаје. Не одвајати се од свог порекла и дубоких извора живота. Од првог часа нас је повезивала визија трансцендентности, што је најчовечија од свих људских способности – превазилажење. Та способност превазилажења издиже човека изнад природе. Ту је кључ човека и његов прави циљ. Веровали смо, такође, да нације немају другог оправдања него да надрастају своја послања и да тако увелико савладавају своје пуке националне ускогрудости.

Димитрије Митриновић је говорио: 'Бесмисао је грех.' Он је заговарао смисао ствари. Ширио је око себе моћ, која је била већа од обичне снаге. Та моћ је долазила од најдубљег и једино законитог извора снаге – из унутрашњег сједињења. А ту – као што каже мудрост Кабале – чак и ствари које имају свој крај могу да досегну до вечности."

Из Мишриновићеве личне библиотеке

Мишриновићева лична библиотека пружа нам увид у области у којима су се крећала његова заиста широка интересовања. Овом приликом изложена су рејрезенџативна дела и вредна издања књига из области филозофије, друштвених наука, историје уметности, књижевности, филозофије природе, дела оних стваралаца који су утицали на њега, чији је значај он сам често истицао и које је сматрао правим „стваралачким криичарима“.

Историја филозофије

54. БЕКОН, Франсис

Bacon's essays and colours of good and evil with notes and glossarial index / Francis Bacon . – London : Macmillan, 1877. – 388 стр.; 16 см.

55. БЛОХ, Ернст

Geist der Utopie / Ernst Bloch. – Berlin : Reimer, 1923. – 328 стр.; 24 см.

56. БРАНДИС, Кристиан

Geschichte der Entwicklungen der griechischen Philosophie / Christian A. Brandis. – Berlin : Reimer, 1862. – 430 стр.; 24 см.

57. DIE BRIEFE PETER GASTS AN FRIEDRICH NIEZSCHE / herausgegeben von U. Mendt. – München : Verlag der Nitysche Gesellschaft, 1924. – 211 стр.; 20 см.

58. ВИКО, Хуан Батиста

Principes de la Philosophie de l'Histoire / J. B. Vico. – Paris : Chez Jules Renouard Libraire, 1827. – 392 стр.; 20 см.

59. ВИЛЕРС, Чарлс

Preliminaires / Charles Villers. – Metz , 1801. – 228 стр.; 18 см.

60. ДОУСЕИ, Пол
*Allgemeine Geschichte der Philosophie mit besonderer
berücksichtigung der Religionen* / Paul Deussen. – Leipzig :
F. A. Brockhaus, 1919. – 530 стр.; 24 см.
61. КАИТ, Имануел
*Der einzig mögliche Beweisgrund zu einer Demonstration
des Doseyns Gottes* / Immanuel Kant. – Königsberg : Johann Jakob,
1783. – 168 стр.; 18 см.
62. КАРНАП, Рудолф
Der Logische Aufbau der Welt / Rudolf Carnap. – Berlin, 1928.
– 230 стр.; 24 см.
63. КРОЧЕ, Бенедето
*Aesthetik als Wissenschaft des Ausdrucks und allgemeine
Linguistik : Theorie und Geschichte* / Benedetto Croce. – Leizig :
E. A. Seemann, 1905. – 480 стр. ; 23 см.
64. ЛАБНИЦ, Готрид Вилхелм
Die Hauptwerke / Gottfried Wilhelm Leibniz. – Leipzig :
Alfred Kröner Verlag, 1933. – 301 стр.; 20 см.
65. ЛАБНИЦ, Готрид Вилхелм
Leibnitii Opera Philosophica Omnia. – Geneve : Fratres
de Tourness, 1768. – 790 стр.; илустр.; 25 см.
66. МИЛЕР, Макс
Three introductory lectures on the Science of Thought
/ Max Müller. – Chicago: The Open Court Publishing Company,
1888. – 28 стр.; 20 см.
67. ОУКЕН, Рудолф
Geschichte der Philosophischen Terminologie / Rudolf
Eucken. – Leipzig, 1879. – 450 стр.; 24 см.
68. РОЗЕНКРАНЦ, Карл
Kritische Erläuterungen des Hegel`schen Systems / Karl
Rosenkranz. – Königsberg: Wilchelm Unzer, 1840. – 368 стр.; 20 см.

69. ТЕНЕМАН, Вилхелм Готлиб
Geschichte der Philosophie / Wilhelm Gottlieb Tennemann.
– Leipzig : Johan Umbrofius, 1811. – 992 стр.; 20 cm.
70. ФОЈЕРБАХ, Лудвиг
Das Wesen des Christianismus / Ludwig Feuerbach. – Leipzig :
Otto Wigand, 1841. – 450 стр.; 20 cm.
71. ХАРТМАН, Едвард вон
Philosophie des Unbewussten / Eduard von Hartmann. – Berlin :
Carl Dunckers Verlag, 1876. – 496 стр.; 25 cm.
72. ХЕРБАРТ, Јохан Фридрих
Einleitung in die Philosophie / Johann Friedrich Herbart.
– Königsberg: Wilhelm Unzer, 1834. – 305 стр.; 20 cm.
73. ШЕЛИНГ, Фридрих Вилхелм Јосеф фон
Philosophische Schriften / F. W. J. Scheling. – Landshut : Philipp
Krull, 1809. – 511 стр.; 20 cm.
74. ШОПЕНХАУЕР, Артур
Parerga und Paralipomena / Arthur Schopenhauer. – Berlin :
Drud, 1862. – 530 стр.; 20 cm.
75. ШОПЕНХАУЕР, Артур
Die Welt als Wille und Vorstellung / Arthur Schopenhauer.
– Leipzig : Brodhaus, 1859. – 633 стр.; 24 cm.

Филозофија исџока

76. ВИЛИЈАМС, Монер
Hinduism / by Monier Williams. – London : Society
for promoting christian knowledge, 1877. – 238 стр. ; 16 cm.
77. ВИНТЕРНИЦ, Мориц
Die Religionen der Inder : der Buddhismus / von M. Winternitz.
– Tübingen : J. C. V. Mohr, 1911. – Стр. 214–329 ; 25cm. – Сепарат.

78. *THE VISHNU PURANA* : The Sacred Book of the East Described and Examined. – Madras : The Christian Literature Society, 1895. – 88 стр.; 20 см.
79. *GREATNESS OF SHIVA* : Mahimnastava of Pushpadanta with comentary / translated with commentary by Arthur Avalon. – London : Lucas, 1917. – 25 стр.; 24 см.
80. ДАБС, Хомер
Hsüntze : the moulder of ancient confucianism / by Homer H. Dubs. – London : Arthur Probsthain, 1927. – XXXI, 308 стр. ; 20 см.
81. ДВИВЕДИ, Манилал
The Yoga Sutras of Patanjali / by M. N. Dvivedi. – Adyar : Theosophical publishing house, 1930. – VII, 131 стр. ; 17 см.
82. КЕИТ, Артур Беридејл
The Sāṅkhāyana Āraṇyaka : with an appendix on the Mahāvratā / by Arthur Berriedale Keith. – London : Royal Asiatic Society, 1908. – XV, 85 стр. ; 20 см.
83. НУКАРИЈА, Кајтен
The religion of the samurai : a study of zen philosophy and discipline in China and Japan / by Kaiten Nukariya. – London : Luzac & Co., 1913. – XXII, 253 стр. ; 23 см.
84. ФАБЕР, Ернст
A Sistematical digest of the Doctrines of Confucius / Ernst Faber. – Leipzig : Missionary Society of Germany, [s. a.]. – 137 стр.; 24 см.
85. ХАЈЛЕР, Фридрих
Die buddhistische Versenkung : eine religionsgeschichtliche Untersuchung / von Friedrich Heiler. – 2. vermehrte und verbesserte Aufl. – München : Ernst Reinhardt, 1922. – 100 стр. ; 22 см.
86. *HISTORY OF INDIAN PHILOSOPHY* : the creative period / S. K. Belvalkar, R. D. Ranade. – Poona : Bilvakunja Publishing House, 1927. – 512 стр.; 24 см.

87. HISTORY OF PHILOSOPHY EASTERN AND WESTERN / editorial board Sarvepalli Radhakrishnan. – London : George Allen & Unwin, 1952. – 608 стр.; 24 см.

88. ХОЛТ, Свер

Micius : a brief outline of his life and ideas / by Sverre Holth; with an introduction by Frank Rawlinson. – Shanghai : Commercial Press, 1935. – VIII, 79 стр. ; 18 см.

89. ЦИМЕР, Хайнрих

Philosophies of India / Heinrich Zimmer; edited by Joseph Campbell. – London : Routledge & Kegan, 1951. – XVII, 687 стр., 12 стр. с таблама : илюстр. 24 см.

90. ШАНКАРА

The works of Sri Sankaracharya. – [Memorial ed.]. – Spirangam : Sri Vani Vilas Press, [1910]. – 20 књ. : илюстр. ; 18 см.

Друшћивене науке

91. БАГЕХОТ, Валтер

Der Ursprung der Nationen : Betrachtungen über den Einfluss der Natürlichen Zuchtwahl und der Vererbung auf die Bildung politischer Gemeinwesen / von Walter Bagehot. – Autorisierte Ausg. – Leipzig : F. A. Brockhaus. – 255 стр. ; 20 см.

92. БЛОХ, Ернст

Geist der Utopie / Ernst Bloch. – Berlin : Paul Cassirer, 1923. – 365 стр. ; 24 см.

93. ЛАСКИ, Харолд Џозеф

An introduction to politics / by Harold J. Laski. – London : George Allen & Unwin, 1931. – 112. стр. ; 21 см.

94. РАСЕЛ, Берtrand

Roads to freedom : socialism, anarchism, and syndicalism / by Bertrand Russel. – 2nd. ed. – London : George Allen & Unwin, 1919. – 215 стр. ; 24 см.

95. ШО, Бернард
The intelligent woman's guide to socialism and capitalism /
by Bernard Shaw. – Popular ed. – London : Constable and company,
1929. – 494 стр. ; 22 см.

Филозофија природе

96. ДРИШ, Ханс
The Science & Philosophy of the Organism / Hans Driesch.
– London : A. & C. Black, 1929. – 344 стр. ; 24 см.

97. ХУМБОЛТ, Александер фон
Cosmos : a sketch of a physical description of the Universe
/ Alexander von Humbolt. – London : Henry g. Bohn, 1849.
– 369 str.; 18 cm.

98. *THE PRINCIPLE OF RELATIVITY* : a collection of original memoirs
on the special and general Theory of Relativity / H. A. Lorentz, A.
Einschtein, H. Minkowski and H. Weyl. – London : Methuen & Co.,
1923. – 216 str.; ilustr.; 24 cm.

99. СПЕНСЕР, Херберт
The Principles of Biology / Herbert Spenser. – London : Williams
and Norgate, 1899. – 656 str.; 24 cm.

100. ФЛАМАРИОН, Камил
Le Monde : création de l'Homme / Camille Flammarion.
– Paris : C. Marpon et E. Flammarion, 1886. – 789 str.; ilustr.; 30 cm.

Психологија

101. АДЛЕР, Алфред
The Practice and Theory of Individual Psychology / Alfred
Adler. – London : Kegan Paul, 1924. – 352 str.; 21 cm.

102. ВУНТ, Вилхелм
Lectures on Human and Animal Psychology / Wilhelm Wundt.
– London : Swan Sonnenschein, 1896. – 454 str.; 24 cm

103. ЯСПЕРС, Карл
Allgemeine Psychopathologie / Karl Jaspers. – Berlin : Verlag von Julius Springer, 1913. – 338 str.; 24 cm.
104. ЮНГ, Карл Густав
Contributions to Analytical Psychology / C. G. Jung. – London : Kegan Paul, 1928. – 410 str.; 24 cm.
105. МУНСТЕРБЕРГ, Иро
The Eternal Values / Hugo Münsterberg. – London : Archibald Constable, 1909. – 430 str.; 24 cm.
106. РАНК, Ото
Psychoanalytische Beiträge zur Mythenforschung / Otto Rank. – Leipzig und Wien : 1919. – 420 str.; 24 cm.
107. РАЙК, Теодор
Probleme der Religionspsychologie / Theodor Reik. – Leipzig und Wien : 1919. – 311 str.; 24 cm.
108. ШЕЛЕР, Макс Ф.
Die Transszendentale und die Psychologische Methode : eine grundsätzliche erörterung zur philosophischen methodik / Max F. Scheler. – Leipzig : Verlag von Felix Meiner, 1922. – 181 str.; 24 cm.
109. ФРОЙД, Сигмунд
Vorlesungen zur Psychoanalyse / Sigm. Freud. – Wien : Hugo Heller, 1918. – 553 str.; 24 cm.

Умейносї

110. ЕНГЕЛ, Карл
The musik of ancient nations : particularly of the Assyrians, Egyptians and Hebrews, with special refference to recent discoveries in Western Asia and in Egypt / Carl Engel. – London : William Reeves, 1864. – 379 str.; ilustr.; 24 cm.
111. ЛЕОНАРДО ДА ВИНЧИ
Leonardo da Vinci / Kurt Karl Eberlein. – Berlin : Georg Lüttke Verlag, [s. a.]. – 516 str.; ilustr.; 41 cm.

112. МОРИСОН, Артур

The Painters of Japan / Arthur Morrison. – London :
– T. C. & E. C. Jack, [s. a.]. – 110 str.; ilustr.; 38 cm.

113. ПЕРО, Џорџ

A History of Art in Chaldea & Assoria / Georges Perrot
and Charles Chipiez. – London : Chapman and Hall, 1884.
– 398 str.; ilustr.; 28 cm.

114. РИХТЕР, Жан Пол

The literary works of Leonardo da Vinci : compiled and adited
from the original manuscripts / Jean Paul Richter. – London : Sampson
Low, 1883. – 499 str.; ilustr.; 30 cm.

Књижевнос̄и

115. АЛИГИЈЕРИ, Данте

The Vision of Hell : with critical and explanatory notes, life of
Dante, and chronology / Dante Alighieri; illustrated with the designs
of M. Gustave Doré. – London : Cassell, [s. a.]. – 182 str.; ilustr.; 38 cm.

116. ВИТМЕН, Волт

Hymnen für die Erde / Walt Whitman. – Leipzig : Infel Verlag,
[s. a.]. – 73 str.; 18 cm.

117. ГЕТЕ, Јохан Волфганг фон

Faust : a tragedy / Johann Wolfgang von Goethe. – London :
Ward, 1889. – 636 str.; 18 cm.

118. ДОСТОЈЕВСКИ, Фјодор Михајлович

Autobiographische Schriften / F. M. Dostojewski. – München :
R. Piper Verlag, 1923. – 345 str.; 20 cm.

119. *IMPERIAL SONGS* : being poems by T. M. the Emperor and Empress
of Japan / translated by A. Liloyd. – Tokyo : Imperial University, 1905.
– 159 str.; ilustr.; 30 cm.

120. *KALEWALA* : das National epos der Finnen / [editor] Anton
Schiefner. – Helsingfors : Frenckell & John, 1852. – 300 str.; 24 cm.

121. МУРЕЈ, Маргарет А.
Egyptian Religious Poetry / Margaret A. Murray. – London :
John Murray, 1949. – 120 стр.; 18 см.

122. ШЕКСПИР, Вилијам
The Complete Works of Shakespeare / with Introduction
by St. John Ervine. – London : The Literary Press, [s. a.]. – 1312 стр.;
илустр. ; 20 см.

Историја

123. БАКЛ, Хенри Томас
History of civilisation in England / by Henry Thomas Buckle.
– New York : D. Appleton and Company, 1858. – XV, 677 стр. ; 24 см.

124. ГИБОН, Едвард
The history of the decline and fall of the Roman Empire
/ by Edward Gibbon; with an introductory memoir of the author
by William Youngman. – London [etc.] ; Joseph Ogle Robinson [etc.],
1830. – 1303 стр. ; 24 см.

125. ГИЗО, Франсоа–Пјер–Гијом
The history of civilisation : from the fall of the Roman Empire
to the French revolution. Vol. 1 / by F. Guizot; translated by William
Hazlitt. – London : David Bogue, 1846. – XXI, 490 стр. ; 19 см.

126. ДАЈЕР, Томас Хенри
The history of the kings of Rome : with a prefatory dissertation
on its sources and evidence / by Thomas Henry Dyer. – London :
Bell and Daldy, 1868. – 440 стр. ; 23 см.

127. ЛЕ БОН, Гистав
Les premières civilisations : ouvrage illustré de 443 figures
/ par Gustave Le Bon. – Paris : C. Marpon et E. Flammarion, 1889.
– 820 стр. : илустр. ; 25 см.

128. ЛОНГ, Џорџ
The decline of the Roman Republic. Vol. 1 / by George Long.
– London [etc.] : Bell and Daldy [etc.], 1864. – 490 стр. ; 23 см.

129. ЛОНГ, Џорџ
The decline of the Roman Republic. Vol. 2 / by George Long.
– London [etc.] : Bell and Daldy [etc.], 1866. – 480 стр. ; 23 см.
130. ЛОНГ, Џорџ
The decline of the Roman Republic. Vol. 3 / by George Long.
– London [etc.] : Bell and Daldy [etc.], 1869. – 482 стр. ; 23 см.
131. ЛОНГ, Џорџ
The decline of the Roman Republic. Vol. 4 / by George Long.
– London [etc.] : Bell and Daldy [etc.], 1872. – 449 стр. ; 23 см.
132. ЛОНГ, Џорџ
The decline of the Roman Republic. Vol. 5 / by George Long.
– London [etc.] : Bell and Daldy [etc.], 1874. – 495 стр. ; 23 см.
133. МИЊЕ, Франсоа–Огист–Алексис
History of the French revolution : from 1789 to 1814
/ by F. A. Mignet. – London : David Bogue, 1846. – XI, 424 стр. ; 19 см.
134. НИБУР, Бартолд Георг
Lectures of the history of Rome : from the earliest times
to the fall of the Western Empire : in three volumes/ by B. G. Niebuhr;
edited by Leonard Schmitz. – 2nd. ed. – London : Taylor, Walton,
and Maberly, 1850. – 456 стр. ; 23 см.
135. СЕЊОБОС, Шарл
History of contemporary civilisation / by Charles Seignobos.
– London : T. Fisher Unwin, 1923. – 459 стр. ; 20 см.

Друџи о Димитрију Миџриновићу

136. БАЈАЦ, Владислав
Crna kutija : utopija o naknadnoj stvarnosti / Vladislav Bajac.
– Beograd : NOVA, 1993. – 197 str.; 21 cm. – (Edicija Hit izdanja)
Филмски сценарио, нереализован, касније преточен у роман
Црна куџија.
137. БЛАГОЈЕВИЋ, Слободан
Dimitrije Mitrinović / Slobodan Blagojević. // Delo. – God. 34,
br. 9/10 (1988) стр. 167–180.
138. ВОТС, Ален
Moj lični univerzitet o / Alan Watts. // Delo. – God. 34,
br. 9/10 (1988) стр. 191–199.
139. ВИНАВЕР, Станислав
Имиџација поезије Д. Миџриновића / Станислав Винавер.
// Листићи. – Год. 1, бр. 35 (1920) стр. 337.
140. ВИТОШЕВИЋ, Драгиша
Српско џесништво 1901–1914 : раздобље, развој,
обележја / Драгиша Витошевић. – Београд : Вук Караџић, 1975.
– 397 стр.; 20 cm. – (Библиотека Аргус; књ. 8)
141. ВУЧКОВИЋ, Радован
Sudbina kritičara / Radovan Vučković. – Sarajevo :
Svjetlost, 1968. – 183 str.; 20 cm.
142. КОНСТАНТИНОВИЋ, Радомир
Zarad praznog ambisa blistavog tvorca / Radomir
Konstantinović. // Трећи програм. – God. 7, br. 28 (1976) стр. 437–501.
143. ЛЕОВАЦ, Славко
Рећ о делу Димитрија Миџриновића / Slavko Leovac. // *Живот*.
– God. 2, br. 13 (1953) стр. 254–263

144. МАТОШ, Антун Густав
Juriš barabara / A. G. Matoš. // Hrvatska sloboda. – God. 4, br. 206 (1911) стр. 1–2.
145. МЕШТРОВИЋ, Иван
Uspomene na političke ljude i događaje / Ivan Meštrović.
– Zagreb : Matica Hrvatska, 1969. – 353 стр. ; 24 см.
146. МИЧЕТА, Лука
Zabranjeni prorok / Luka Mičeta. // Svet. – God. 9, br. 202 (1990) str. 15.
147. ОЛУЈИЋ, Гроздана
Ко је био Димијрије Мијриновић // Гроздана Олујић.
// Борба. – Год. 31, бр. 159 (1966) стр. 11.
148. ПАЈИН, Душан
Vision and Reality of the European Project / Dušan Pajin.
// *New Atlantis Bulletin*. — 65 (2000) стр. 3–14.
149. ПАЈИН, Душан
Нова Евроџа и Димијрије Мијриновић / Душан Пајин.
// Златна греда. – Год. 4, бр. 32/33 (2004) стр. 40–45.
150. ПАЈИН, Душан
Повесџ о добром Евроџанину / Душан Пајин.
// Књижевност. – Год. 39, бр. 1 (1984) стр. 33–46.
151. ПАЛАВЕСТРА, Предраг
Димијрије Мијриновић у срџској књижевности
// Предраг Палавестра. // Зора. – 1968/1969 стр. 106–113.
152. ПАЛАВЕСТРА, Предраг
Доџма и уџоџија Димијрија Мијриновића :
почеци српске књижевне авангарде / Предраг Палавестра.
– 2., поправљено и допуњено изд. – Београд : Завод за уџбенике
и наставна средства, 2003. – 379 стр. ; 24 см.

153. ПАЛАВЕСТРА, Предраг
Књижевносћ Младе Босне / Предраг Палавестра.
– Београд : Институт за књижевност и уметност, 1994.
– 326 стр.; 21 цм. – (Студије и расправе / Институт за књижевност и уметност; књ. 33)
154. ПАЛАВЕСТРА, Предраг
Некројоле : биографски есеји / Предраг Палавестра.
– Београд : откровење, 2003. – 233 стр.; 21 цм. – (Библиотека Телст. Серија : Есеј и критика; књ. 4)
155. ПАЛАВЕСТРА, Предраг
Роџеси српског екстрезионизма / Predrag Palavestra.
// *Savremenik*. – Год. 19, br. 8/9 (1973) стр. 103–141.
156. ПАЛАВЕСТРА, Предраг
Миџриновић и Кандински / Предраг Палавестра.
// *Књижевне новине*. – Год. 28, бр. 479 (1975) стр. 3.
157. ПАШИЋ, Феликс
Углавном нејознајчи Миџриновић / Ф.[феликс] П.[ашић].
// *Борба*. – Год. 69, бр. 236 (1971) стр. 8.
158. ПЕТРОВИЋ, Ненад
Димитрије Миџриновић / Ненад В. Петровић. – Виндзор : Avala, 1967. – 37 стр.; 20 см.
159. РИГБИ, Ендрју
Initiation and Initiative : an exploration of the life and ideas of Dimitrije Mitrinović / Andrew Rigby. – New York : Columbia University Press, 1984. – 217 стр.; 20 см. – (East European monographs; no. 164).
160. САВИЋ, Обрад
Mitrovicеvo psihoanalitičko pismo : glas odsutnog diskursa / Obrad Savić. // *Delo*. – Год. 34, br. 9/10 (1988) стр. 181–190.
161. СКЕРЛИЋ, Јован
Историја нове срџаке књижевносћи / Јован Скерлић.
– Београд : Завод за уџбенике, 2006. – 542 стр.; 24 см.

162. ТЕШИЋ, Гојко

Ошкровење српске авангарде : контекстуална читања
/ Гојко Тешић. – Београд : Чигоја, 2007. – 309 стр.; илустр.; 29 см.
– (Колекција Незнана авангарда)

163. *CERTAINLY, FUTURE* / edited with introductions by H.[enry]
C.[hristian] Rutherford. – New York : Columbia University Press, 1987.
– 471 стр., 20 см. – (East European monographs; no. 222)

164. ЦРЊАНСКИ, Милош

Послерајна књижевност / Милош Црњански.
// *Летопис Матице српске*. – Год. 103, бр. 2 (1929) стр. 193–205

Скениран симбол

*Био је то сан бунтовника, који руши старе и подиже
нове грађевине, стваралачки немир занесеног ајосцола,
који недостижну утопију својшће хармоније и савршенства
стишћа на земљу и нуди свим људима, као решење
које им се налази на дохвату руке.⁴⁷*

47 Предраг Палавистра, *Догма и утопија* Димитрија Митриновића, стр.6.

СТВАРАЛАЧКА КРИТИКА
ДИМИТРИЈА МИТРИНОВИЋА

Издавач
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА „СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ“

За издавача
БОГОЉУБ МАЗИЋ

Аутори изложбе и Каталога
ДРАГАНА МИХАИЛОВИЋ и мр ГОРДАНА ЛАЗАРЕВИЋ

Сарадник на изложби и Каталогу
НАТАША ДАКИЋ

Дизајн
МИЛОШ МАЈСТОРОВИЋ

Технички уредник
САША БЕШЕВИЋ

Тираж 300

Штампа: ЈП „Службени гласник“, Штампариија „Гласник“,
Лазаревачки друм 15, Београд

